PROFESORUL ŞTEFAN CUCIUREANU – OMUL ŞI OPERA (I)

VASILE DIACON

Professor Ştefan Cuciureanu – der Mann und das Werk (I)

(*Zusammenfassung*)

Die Studie wird dem 100 jährigen Jubiläum seit der Geburt des Bukowiner Professors gewidmet. Aufgrund zahlreicher Archivdokumente schlägt sein ehemaliger Student, Vasile Diacon eine „kritische Auseinandersetzung" mit dem Werk seines Magisters vor, und zwar aus historischer Perspektive, indem er die Etappen der intelektuellen Ausbildung (in Radautz, Czernowitz, Rom) darstellt und viele Persönlichkeiten im Rahmen der sozial-politischen Umständen der Zeit (Giulio Bertoni, I. E. Torouţiu, Al. Tzigara-Samurcaş, Al. Brătescu-Voineşti, Ion Agârbiceanu, G. Murnu und viele andere mehr) nachruft. Ein ganzes Kapitel ist dem Werk des Professors Ştefan Cuciureanu gewidmet. Hier werden einige Hauptbereiche seiner Tätigkeit präsentiert: die kulturellen Beziehungen zwischen Rumänien und Italien, die Verbreitung der rumänischen Literatur in Italien, die Rezeption von Mihai Eminescus Werk im Halbinsel. Ebenda werden weniger bekannte Aspekte aus dem Leben des Bukowiner Professors, wie die Tätigkeit als Kritiker der bildenden Kunst hervorgehoben. Die Tatsache, dass er auch Übersetzer und Verleger war, wird auch nicht übersehen: die letzte von den genannten Beschäftigungen kennzeichnen ihn als ein „Elitenphilologe, authentischer Dichter, unauffälliger, mühseliger Arbeiter in der Suche nach Vervollkommnung", mit dem „Bewusstsein eines Goldschmieds" beschenkt. Ein anderes Kapitel der Studie bezieht sich auf die Persönlichkeit des Magisters Ştefan Cuciureanu, auf seine hervorragenden pädagogischen Eigenschaften und auf seine reiche Erfahrung in der Betreuung mehrerer Studentengenerationen an der „Al. I. Cuza" – Universität aus Jassy. Gleichzeitig hat er an der Jassyer Universität und innerhalb der Jassyer Filiale der Rumänischen Akademie die wissenschaftliche und pädagogischeTätigkeit jüngerer Mitarbeiter koordiniert und eine wahre Romanistik- und Italienistikschule gegründet. Interesant ist auch das Kapitel, wo der Professor Ştefan Cuciureanu als „authentischer Vertreter" der Jassyer Boheme dargestellt wird. Den fünf Kapiteln der Studie ist eine reiche Briefsammlung beigelegt. Ausser den geschickten und empfangenen, vor allem dokumentarisch wertvollen Briefen werden auch andere Dokumente präsentiert: eine Autobiographie und einige bisher unveröffentlichte Notizen des rumänischen Sicherheitsdienstes.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: exemplarische publizistische Tätigkeit, Jassyer Boheme, philologische, wahrheitsgetreue Forschung, kulturelle Tagungen, Gelehrtsamkeit, Nachruf, romanische Philologie, Italienistik, kritische Objektivität, erinnerungswerte Vorträge, umstrittene wissenschaftliche Fragen, rumänisch-italienische kulturelle Beziehungen, Rezeption von Mihai Eminescus Werk in Italien, anerkannter Romanist, die Jassyer Romanistik- und Italienistikschule, die Rumänische Schule aus Rom.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

1. UN „HIDALGO" AL VREMURILOR SALE

Personalitate remarcabilă a lumii universitare ieşene, începând cu vara anului 1945 şi până în 1986, romanist de excepţie, om admirat în egală măsură de către intelectualitatea, dar şi de către boema ieşeană, Ştefan Cuciureanu s-a născut în sudul Bucovinei istorice, în localitatea Hurjuieni, comuna Frătăuţii Vechi[1], în fostul district Rădăuţi, la data de 20 iunie 1911, într-o familie de oameni simpli şi nevoiaşi, care număra 14 copii, dintre care doar cinci au supravieţuit bolilor copilăriei şi urmărilor Primului Război Mondial. „Am îndurat foame şi privaţiuni şi ne-am dezvoltat debili", avea să noteze profesorul Ştefan Cuciureanu mai târziu.

Situaţia materială nu le-a permis accesul la şcoli înalte; părinţii săi, Domnica şi Andrei Cuciureanu, posedau doar 0,87 ha teren; cu 25 de prăjini fuseseră împroprietăriţi după Primul Război Mondial şi tatăl său completa venitul familiei ca pălimar la biserică şi gropar al satului.

Totuşi, zeiţa Fortuna a fost generoasă cu doi dintre copii, Gheorghe şi Ştefan, care erau foarte bine dotaţi intelectual şi care au fost trimişi, mai departe, la studii, de către învăţătorul satului. Din păcate, Gheorghe a murit de tuberculoză, în timp ce era student eminent, în anul al II-lea, la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Cernăuţi, în martie 1930. Fusese membru al vestitei Societăţi academice studenţeşti „Arboroasa" şi la înmormântarea sa a participat un număr mare de studenţi arboroseni, cuvântarea de despărţire fiind susţinută de preşedintele lor, studentul Teodosie Popescu. În timp ce corul intona „Iar pe mormânt să-mi puneţi mândrul nostru tricolor", vorbitorul a lăsat să cadă panglica tricoloră peste sicriu[2].

Despre situaţia sa materială în copilărie şi tinereţe, Profesorul scria, într-una din autobiografiile cerute periodic de către Serviciul de personal al Universităţii, că unul dintre cei doi copii studenţi, fratele său mai mare, „a murit de tuberculoză, iar eu am întreţinut cu meditaţii, apoi cu salariul, întreaga familie. Vacanţele, am lucrat pentru făină la chiaburi şi la Fabrica de Postav Buhuşi. Tata a fost până şi gropar şi eu am săpat zeci de gropi împreună cu el. Am crescut subalimentat şi şubred, dar am învăţat uşor în şcoli, fiind premiant de la liceu până la doctoratul luat în Italia.

Am răzbit singur în viaţă, neajutat de nimeni. După ce am ajuns la salariu (1934), mi-am purtat fraţii în şcoli, până ce i-am scos la pâine: sora, învăţătoare; fratele, inginer agronom premiat pe ţară (cf. Congresul II al P.M.R.). I-am ridicat

[1] În „Almanah «Convorbiri literare» '82", p. 78, este indicat, în mod eronat, ca loc de naştere, Gălăneşti, Suceava, iar ca dată, 20. VIII. 1911. Precizăm că satul Hurjuieni a trecut în componenţa comunei Gălăneşti în anul 1939, iar până atunci a aparţinut de comuna Frătăuţii Vechi. Vezi *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, partea I, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1992, p. 557.

[2] Vezi Pantelimon Socaciu, *Arboroasa. File din cronica vieţii studenţeşti cernăuţene*, Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi comentarii de dr. Marian Olaru, Rădăuţi, Editura „Septentrion", Colecţia „Hyperion" (1), p. 234 seq.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

pe părinţi din starea de mizerie, apoi, în 1947, m-am căsătorit cu o fată de ţărani, modestă şi sfioasă, astăzi medic la Spitalul «Izolarea» Iaşi"[3].

După şcoala primară din satul Hurjuieni, viitorul profesor eminent a urmat, între anii 1922 şi 1929, Liceul clasic „Eudoxiu Hurmuzachi" din Rădăuţi, în anul al V-lea fiind primul în clasă, iar la examenul de bacalaureat, care s-a susţinut, în iulie 1929, la Suceava, simultan, de către absolvenţii a patru licee bucovinene, a fost „abiturient" – cum se spunea în acele vremuri proaspătului elev care a promovat examenul –, ocupând locul întâi din totalul celor 67 de candidaţi care au reuşit (diploma nr. 23 091/1929). În acelaşi an, s-a înscris la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Cernăuţi, unde era student eminent fratele său Gheorghe şi unde a studiat limbile clasice, limbile şi literaturile franceză şi italiană. A avut ca profesori pe Leca Morariu la literatura română, Alexe Procopovici la lingvistică generală, Dumitru Marmeliuc la indoeuropeană, Radu Sbierea la limba latină, Ilie Bacinschi la franceza veche, iar la franceza modernă pe profesorul Rousseau şi pe Edgardo Giorgi Alberti la limba şi literatura italiană. Au fost oamenii care au pus fundamente solide pregătirii filologice a specialistului de mai târziu.

A avut o aplecare deosebită către limbile străine. Fratele său Onesim Cuciureanu afirmă: „Îi plăceau îndeosebi limbile străine (El spunea că l-a moştenit pe tata, care, hargat fiind vreo zece ani la nemţii din Frătăuţii Vechi, precum Korz, cunoştea şi vorbea curent limba germană.). A avut norocul să studieze, în liceu, limba latină cu profesorul Siegfried Weinstein, care ţinea la el ca la copilul lui (La bătrâneţe, a plecat în Israel.). De la acest profesor a primit gustul pentru limba latină, iar de la Em. Isopescu, directorul Liceului «Eudoxiu Hurmuzachi», gustul pentru limba franceză. Un respect deosebit avea pentru profesorul Ilie Vişan, care preda româna"[4]. Profesorul Cuciureanu însuşi afirma, într-o scrisoare din 26 iulie 1972, adresată Editurii Univers: „Întâmplarea face că am învăţat latina opt ani la un liceu din Bucovina cu profesori austrieci, care ne-au inoculat-o în sânge pentru toată viaţa. În ce mă priveşte au făcut bine, deoarece am avut o bază sigură pentru limbile şi filologia romanică. Ulterior am continuat studiul ei la Universitatea din Cernăuţi şi cu greu am schimbat-o pe romanistică"[5].

Pe perioada studiilor s-a întreţinut singur. Încă din vacanţa dintre clasele a IV-a şi a V-a a lucrat la Fabrica de Postav din Buhuşi, apoi, ca student, din bursă şi meditaţii, a reuşit să-şi ajute părinţii.

Arborosean a fost şi Ştefan Cuciureanu, pe care îl găsim, în anul universitar 1932–1933, ca făcând parte din Comitetul de conducere al Centrului studenţesc „Arboroasa" din Cernăuţi şi ţinând conferinţe pe teme culturale în aşezări din Bucovina, precum Adâncata – Storojineţ, Vicovu de Sus, Oprişeni şi Volovăţ.

[3] Universitatea „Al. I. Cuza", Iaşi, Serviciul Resurse umane, dosar de personal *Ştefan Cuciureanu*, nepaginat.

[4] Onesim Cuciureanu, *Amintiri*, manuscris păstrat în arhiva personală, V. D., p. 13.

[5] Scrisoare în arhiva noastră. V. D. Vezi *Anexa IX* la studiul nostru.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

În anul 1933 obținea diploma de licență, cu precizarea „cu distincție" și calificativul *magna cum laude*, în specialitățile filologia modernă, limba și literatura franceză, limba și literatura italiană și pedagogie, secundar (diploma nr. 2 281/1934). Dizertația cu care și-a susținut licența a avut ca subiect *Poemele epice franceze medievale*.

În același an a absolvit și Seminarul Pedagogic din Cernăuți, obținând certificatul nr. 552/30 iunie 1934.

După terminarea stagiului militar, efectuat la Batalionul II Infanterie ușoară, din Rădăuți, a funcționat, între anii 1934 și 1936, ca profesor suplinitor la Școala Comercială Superioară de Băieți din Satu-Mare, unde, cu entuziasmul tinereții, avea să scoată o revistă, în limba italiană, intitulată „L'Avviamento", având ca subtitlu „Periodico instruttivo ad uso delle scuole commerciali" și pe a cărei pagină de titlu stau scrise următoarele cuvinte: „«L'Avviamento»", cum îi spune și numele, este o revistă didactică, a cărei țintă este obișnuirea tineretului studios român cu expresii și termeni italieni utilizați în comerț. Ea își propune să-l călăuzească în studiul problemelor de mare interes ale economiei italiene. Dacă voi face operă utilă tinerilor care îmbrățișează studiul comerțului, voi putea zice că ne-am atins scopul". Apariția publicației a fost semnalată în revista editată de către Alexandru Marcu, „Studii italiene"[6].

În anul 1936 participă la un concurs pentru o bursă în străinătate, ajungând, astfel, întreținut al statului la Școala Română din Roma (1936–1938), unde a făcut un doctorat (cu diploma nr. 8 968/18 iulie 1938) sub conducerea profesorului Giulio Bertoni, având ca temă *Pier Emilio Bosi e la letteratura romena*. Doctoratul i-a fost echivalat de Ministerul Educației Naționale, Cultelor și Artelor prin *Decretul-Lege* nr. 3 747/11. XI. 1940, iar în perioada comunistă i-a fost recunoscut abia la data de 11 mai 1970.

La Școala Română din Roma, lui Ștefan Cuciureanu i-au premers alți doi mari bucovineni: primul, Claudiu Isopescu, care a fost bursier în perioada 1923–1925, și care, începând cu anul 1925, a lucrat ca lector la Facultatea de Litere a Universității din Roma, unde ajunge la gradul de profesor în anul 1936, și al doilea, Petru Iroaie, fost bursier între 1934 și 1936, a ajuns profesor la Facultatea de Litere a Universității din Palermo. Printre colegii săi de aici, s-au găsit și viitoare personalități ale lumii științifice și artistice românești, precum G. Ivănescu, D. Ciurea, Emil Condurachi, sculptorii Ion Grigore Popovici, discipolul lui Paciurea, asasinat în București, în noaptea de 2 spre 3 august 1946, și Zoe Băicoianu, și arhitectul Valentin Iorga (fiul lui Nicolae Iorga), și alții.

La Universitatea din Roma a avut ca profesori, printre alții, pe Giulio Bertoni la gramatica istorică a limbilor romanice, pe Michael Simon la limba și literatura franceză, pe Mario Chini la limba provensală și pe Broch y Llopp la limba

[6] Vezi „Studii italiene". Bucuresti. anul III. 1936. p. 243.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

spaniolă. Despre îndrumătorul său de doctorat, profesorul şi marele filoromân Giulio Bertoni, a publicat un studiu foarte interesant în „Convorbiri literare", cu ocazia morţii acestuia, survenită la 28 mai 1942: *Un prieten al românismului: Giulio Bertoni.*

Cât a stat în Italia, a avut timp să ajungă în Libia şi, evident, să viziteze Tripoli, în aprilie 1937, apoi a fost primit în audienţă, în acelaşi an, de către Benedetto Croce, în locuinţa sa din Napoli. Circulă şi astăzi legenda conform căreia, în momentul în care s-au făcut prezentările, Croce i-ar fi spus că nu cunoaşte decât un român, pe N. Iorga, iar Cuciureanu i-ar fi răspuns: „Acum îl cunoaşteţi pe al doilea", fapt ce a plăcut amfitrionului, care i-a dăruit una dintre cărţile sale cu autograf, la care profesorul nostru ţinea foarte mult. Discuţia a fost destul de agreabilă, lui Benedetto Croce plăcându-i patosul cu care tânărul Cuciureanu vorbea despre Pier Emilio Bosi, pe care celebrul critic îl considera un „ingenuo"[7], şi despre viitoarea sa teză de doctorat.

Despre întrevederea cu Benedetto Croce a vorbit pe scurt într-un interviu[8] şi a scris, în 1977, o evocare intitulată *Neapole – audienţă la Benedetto Croce*, din care se mai păstrează doar un fragment şi în care notează: „Cunoşteam cu firească aproximaţie, acum 41 de ani, Roma şi aşteptam excursia arheologică la Neapole şi împrejurimi, organizată de conducerea Şcolii din Valle Giulia pentru istoricii şi arheologii acelui institut, dar nu mai puţin artiştilor plastici şi filologilor, între care mă prenumăram.

Ce puteam şti pe atunci despre Nea – Polis? Ceva mai mult decât se putea citi în scrieri şi descrieri idealizante. Mai precis, atât cât îmi rămăsese din sumare istorii – de fapte şi literare –, precum şi în urma iniţierii relative în limba italiană pe care o deprinsesem la Universitate.

În afară de programul comun, obligatoriu pentru toţi membrii Şcolii din Valle Giulia, în agenda autorului acestei evocări figurau două puncte: contactul viu cu dialectul napolitan (ceea ce se făcea de la sine în timpul şederii în localităţile respective) şi în mod special obţinerea unei audienţe, cu scop prestabilit, la marele Croce. S-au împlinit amândouă..."[9]

La numai un an de la sosirea la Roma, după ce a răscolit arhive, a prezentat la XXV Congresso del Reale Istituto per la Storia del Risorgimento Italiano, Roma, 12–15.X.1937, comunicarea *Giorgio Cantacuzino e l'Agenzia diplomatica romena di Roma (1873–1880)*, subiect care îl va preocupa şi îl va trata, publicând, după întoarcerea în ţară, un interesant epistolar, *Correspondance de Georges G. Cantacuzène, ancien premier secrétaire de l'Agence diplomatique de Roumanie*

[7] Apud Şt. Cuciureanu, *Eminescu în Italia*, în volumul *Mihai Eminescu în critica italiană*, Texte alese şi traduse de Radu Boureanu şi Titus Pârvulescu. Argument de Radu Boureanu. Prefaţă de Ştefan Cuciureanu, Iaşi, Editura „Junimea", 1977, p. 11.

[8] Interviu publicat în „Zori noi", Suceava, anul XLV, nr. 11 064/21.04.1985, p. 3.

[9] În colecţia noastră. V. D.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

à Rome[10], ocazie cu care avea să intre în contact cu Nicolae Iorga, întâmplare povestită într-un scurt text inedit[11].

Despre această uriaşă personalitate a culturii româneşti se pregătea să scrie într-o secţiune a *Amintirilor* sale: *Iorga la Roma*, care a rămas, din păcate, la nivel de proiect.

Întors în ţară, în perioada 1938–1945, a funcţionat ca profesor suplinitor, predând limba italiană, în Bucureşti, la liceele „Gh. Şincai" (1938–1940), „Titu Maiorescu" (1940–1942), „Matei Basarab" (1942–1944) şi, în 1945, la liceele „Regele Mihai" şi „Petru Rareş", timp în care a luat şi două examene de capacitate pentru limba franceză şi limba italiană.

Imediat după întoarcerea în ţară, în anul 1938, debutează în „Cuget clar" („Noul Sămănător") cu un articol, *Vederi pascoliene*, pus sub zodia cuvintelor lui Mussolini: „Silenzio: ora si entra nella casa della poesia", rostite în mai 1930, când acesta a intrat în capela din Castelvecchio di Barga, unde odihneşte „învelit în pacea de-a pururi încă un chinuit de neînţelesuri fără fund ale firii", iar poezia lui G. Pascoli fiind „încastrată în definiţia clasică, deci limpede şi adâncă, a ceea ce mulţi au simţit şi puţini au priceput a fi acordurile subtile ale acestei lire cu coarde vii: poezia pură"[12], scrie Ştefan Cuciureanu. Ceva mai târziu a publicat, în aceeaşi revistă, traducerea poeziei *Calea ferată*, din *Myricae*-le lui G. Pascoli[13].

Ulterior, mai vechiul său prieten, bucovineanul I. E. Torouţiu, l-a chemat în redacţia revistei „Convorbiri literare", unde, între 1 iunie 1939 şi 1944, a fost corector şi redactor. Torouţiu preluase conducerea „Convorbirilor" la 20 februarie 1939 şi a avut în colectivul de redacţie pe Alexandru Ionescu şi Teodor Al. Munteanu[14]. Printre redactori, Cuciureanu apare înscris începând cu nr. 7/1941 şi până la ultima apariţie, nr. 2 din martie 1944, când revista „s-a stins" în tumultul învolburat al războiului.

Perioada „Convorbirilor literare" a fost relativ prodigioasă. Aici a publicat primele studii referitoare la relaţiile culturale româno-italiene, la popularizarea unor autori italieni în România: *Primele traduceri italiene din Eminescu*, *Poezia lui Giovanni Pascoli*, *Un prieten al românismului: Giulio Bertoni*, *Giovanni Pascoli şi limba română*, *Alfredo Panzini (31 decembrie 1863 – 10 aprilie 1939)* şi *Benvenuto Celini autobiograf*, dar şi un număr mare de recenzii, multe dintre ele referitoare la lucrări ale unor autori italieni: Giulio Bertoni, Francesco A. Ugolini, Giuseppe Zoppi, Giovanni Papini, Salvatore Sibilia, Paolo Soldati, Gino Lupi,

[10] Publicat în Academia Română, „Bulletin de la section historique", Bucureşti, Tome XXIII, 2, 1943, p. 215–290.

[11] Vezi în volumul III al ediţiei noastre, Ştefan Cuciureanu, *Opere*, vol. I–IV, Ediţie îngrijită, Argument, Studiu introductiv şi Notă asupra ediţiei de Vasile Diacon, Iaşi, Editura „Tipo Moldova", Colecţia „Opera omnia", 2011, 412 + 547 + 262 + 257 p.

[12] Ştefan Cuciureanu, *Vederi pascoliene*, în „Cuget clar" („Noul Sămănător"), Bucureşti, anul III, nr. 13/7 octombrie 1938, p. 195.

[13] G. Pascoli, *Calea ferată*, în Idem, nr. 19/18 noiembrie 1938, p. 301.

[14] Vezi I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, vol. IX, Bucureşti, 1940, p. XXII.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

Umberto Cianciòlo, Antonia Pozzi, Mario Ruffini, Ramiro Ortiz, Rosetta del Conte.

Pe aceeaşi linie, a ţinerii la curent a cititorilor români cu ceea ce se publica în revistele italieneşti, a făcut multe sinteze din publicaţii care apăreau în Italia. Din totalul de 55 de astfel de prezentări, revistele italiene deţin ponderea: „Nuova Antologia" (Roma), „Il frontespizio" (Firenze), „La critica" (Napoli), „Termini" (Fiume), „Rivista italiana del dramma" (Roma), „Rassegna nazionale" (Roma), „La vita italiana" (Roma), „Letteratura" (Firenze), „Giornale storico della letteratura italiana", (Torino), „Romana" (Roma) şi, fără indicarea locului apariţiei, următoarele: „La difesa della razza", „La lettura", „L'Europa Orientale", „Nuova rivista storica", „Raccolta", „Rivista internazionale di filosofia del diritto", „La stirpe", „La rassegna italo-romena", „Il libro italiano nel mondo", „Illustrazione italiana", „Meridiano di Roma", „Rivista musicale italiana".

Dintre revistele româneşti sunt prezentate „Ethos" (Focşani), „Studii literare" (Sibiu), „Cuget moldovenesc", „Universul literar", „Dacia", „Studii italiene", „Gazeta cărţilor", „Prietenie şi luptă" – Buletinul Asociaţiei Româno-Germane (Bucureşti), „Apostolul" – Revista Asociaţiei învăţătorilor din judeţul Neamţ (Piatra Neamţ), „Cetatea Neamţului" (Piatra Neamţ).

Cât a lucrat la „Convorbiri literare", a cunoscut multe personalităţi ale lumii literare bucureştene: pe Al. Tzigara-Samurcaş, fostul director timp de 15 ani al revistei, pe Al. Brătescu-Voineşti, despre care ne povestea că era tare gălăgios când venea la redacţia aflată într-un mic birou al administraţiei Tipografiei „Bucovina" a lui I. E. Torouţiu, ale cărei rotative, situate alături, făceau un uruit domol şi ritmic: „Şi totuşi, multă lume a vizitat acest birou: scriitori, cărturari, dintre cei iluştri, *in spe*, tineri şi bătrâni"[15].

Despre Al. Brătescu-Voineşti, Cuciureanu povesteşte: „În 20 februarie 1942, şi-a făcut apariţia în uşa acelei încăperi înguste, cu geamul spre Strada Gr. Alexandrescu, un moşneguţ scheletic, răsărind totuşi cu vioiciune din blana mătăsoasă de jder, şi a dat cu glasul slab bineţe. Ne-am ridicat în picioare: era Brătescu-Voineşti. Poftit cu respectul cuvenit la mijlocul mesei, după termenii protocolari în asemenea prezenţe, Maestrul a trecut la corectura de tipar a unei scrieri proprii. S-a aşternut tăcere. O tăcere pioasă care-mi amintea versul lui Ovidiu tânăr, inspirat de vederea lui Virgiliu şi Horaţiu, dacă nu mă înşel: *quotque aderant vates rebar adesse deos* – „de câte ori erau de faţă poeţii iluştri, mă credeam în prezenţa zeilor înşişi". De la o vreme scriitorul a lăsat condeiul din mâna-i cu degete subţiri, şi a trecut la urzirea de amintiri. Vorbea elegant, susţinându-se în despletirea fină a ideii, cu mişcări adecvate de mână. Amintirile îl incitaseră, dar tonul povestirii sale rămânea constant confesional. Ceea ce-i dădeau

[15] Şt. Cuciureanu, *„Convorbiri literare" în ultimii ani*, în „Cronica", Iaşi, anul II, nr. 11 (58)/18 martie 1967, p. 7. Referitor la „Convorbiri literare" în ultimii ani, vezi şi Teodor Al. Munteanu, *Alte amintiri de la „Convorbiri literare" din ultima perioadă bucureşteană*, în „«Convorbiri literare». Almanah '88", Iaşi, p. 125. Aici este publicată o fotografie-document a colectivului de redacţie, cu I. E. Torouţiu, Al. Ionescu, Teodor Al. Munteanu şi Ştefan Cuciureanu.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

farmec aparte erau nuanțările, verva, subtilitatea. Faptele rememorate nu prezentau, prin ele, un interes deosebit, în afară de acela că, luate laolaltă, constituiau o critică la adresa societății în care a trăit scriitorul, însă ele se țeseau cu o asemenea măiestrie, încât relatarea lor orală echivala cu slova menită tiparului. Rămăseserăm cu toții, director și corectori, literalmente în suspensie de spirit.

Timpul se furișase binișor în neant, suflul scriitorului scăzuse. Atunci I. E. Torouțiu i-a comunicat cum s-a găsit manuscrisul piesei *Laïs*, în traducerea lui Eminescu, manuscris pe care, după ce l-a studiat, l-a încredințat Academiei. Brătescu-Voinești a sentențiat: «Reputația unui scriitor de mare valoare este o avuție publică». Mutând discuția, directorul «Convorbirilor» l-a întrebat condescendent dacă a adus cumva schița promisă. Cu istețimea ce-l caracteriza, scriitorul a replicat: «Dragă Ilie, am uitat. Știi că omul ține minte totul în afară de ceea ce uită. Am să-ți aduc ceva...» Apoi, cu aceeași intimitate naturală, ne-a întins mâna: văzuse și ne citise fizionomiile, transformate de moment, a colegului Munteanu și a semnatarului acestor fugitive însemnări"[16].

În alte notații, și-i amintește pe Ion Agârbiceanu, care a apărut „înalt și lent în biroul redacțional", pentru a discuta despre publicarea romanului *Vâltoarea*, și pe poetul sonetist G. Tutoveanu, despre care notează: „Parcă-l văd, blajin, cu fața smeadă, iluminată de doi ochi calmi, albaștri. Publica frecvent în revistă poezii de o egală tonalitate, sonete, specie în care, se știe, rămâne un reprezentant. În strofa lui se continua tradiția, din care totuși s-a detașat cu o discretă notă personală. Sincer, în echilibru constant, chiar poezia de răscolire asculta de aceeași pană muiată în *Albastru*. Omul sugera oarecum dimensiunile poetului"[17].

Prozatorul N. Dunăreanu, amicul de la Iași al lui M. Sadoveanu, este reținut în memoria sa în următorii termeni: „Am avut impresia că, în dimensiunea verticală, își depășea prietenul. Sănătos, deși în vârstă, scriitorul aparținea tagmei categoricilor, atât față de sine cât și în privința altora: «Am clocit douăzeci de ani nuvela *Strigăt în noapte*, am scris la vremea mea, dar eu abia acuma am învățat să scriu. Literatura este o floare. Ori o diseci, ori o miroși. A fi literat înseamnă a fi inteligent, și cult, și talentat!» Dunăreanu respingea vehement hermetismul poeziei «așa zise noi». «Vorbăria ei» ridica nuvelistului o «silhă», din care nu putea ieși la lumină: «Nu găsesc în ea vocabularul sufletesc cu care ne-a deprins Eminescu, acest uriaș, nu numai al nostru, ci și al literaturii lumii»"[18].

George Murnu, „clasicul traducător al lui Homer", a fost păstrat în amintire de către Ștefan Cuciureanu ca un deținător al unui „tezaur de inedite, privitoare la scriitori: întâmplări, rupturi de raporturi, scene grave și hazlii, vorbe de spirit etc. Când începea să ne povestească, greu ajungea la sfârșit.

De statură măruntă, expansiv, foarte mobil în idee și dispoziție, G. Murnu aducea a meridional. Șederea lui în redacție risipea orice umoare, însemnând un

[16] *Ibidem*.
[17] *Ibidem*.
[18] *Ibidem*.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

moment festiv pentru toţi: «Ştiţi de unde a pornit supărarea lui Iorga pe Caragiale?» Şi ne povestea scena respectivă, la care au asistat Delavrancea şi alţii, râzând cu hohot. «Dar de sentinţa dată de Goga poeziei noi, aţi auzit?» Şi inimitabilul interpret al epicei homerice se desfăta, asemenea unui adolescent, la vorbele de spirit ale poetului ardelean"[19].

Motiv de satisfacţie pentru Profesor, aportul său la realizarea volumului care cuprindea numerele 6–9 din anul 1939 ale revistei şi care era omagiul adus de către redacţie memoriei lui Eminescu, la împlinirea a 50 de ani de la retragerea sa în lumea lui Hades, a fost important. Acum a publicat studiul *Primele traduceri italiene din Eminescu*[20], a realizat versiunea italiană a studiului lui I. E. Torouţiu şi Alexandru Ionescu, *Il valore dominante del nostro secolo*[21] şi a publicat traducerile în limba italiană făcute de către Pier Emilio Bosi din creaţia eminesciană, şi anume: *Venere e madonna*, *Soneto (Veneţia)*, *E se le rami...* şi *Solitudine*.

În vremea studenţiei noastre se vorbea despre faptul că, în semn de admiraţie pentru naţionalismul eminescian, ar fi ales culoarea verde pentru coperţile volumului, care totaliza circa 1 000 de pagini, motiv pentru care, în ochii multora dintre noi, dar şi ai unor istorici, precum Gh. Buzatu, gestul avea valoarea unui simbol cu reverberaţii peste decenii.

În anul 1940 i-au decedat ambii părinţi, Profesorul preluând acum în sarcina sa întreţinerea în şcoli a doi dintre fraţii mai mici: a Valeriei, pe care a purtat-o în Şcoala Normală, ajungând învăţătoare, şi a lui Onesim, care a devenit inginer agronom, specialist foarte cunoscut, mai târziu, în judeţul Constanţa.

În timpul războiului, nu a participat efectiv pe front, ci a fost încorporat în Batalionul III Auto Roman, unde, ca director de studii, a condus Şcoala tehnică militară de ucenici mecanici auto. O perioadă de timp a lucrat şi la Cenzura Poştei Centrale din Bucureşti. În 1941 a absolvit Şcoala de ofiţeri de infanterie, din Ploieşti.

Ştefan Cuciureanu nu a făcut niciun fel de politică interesată sau şovină. În vremea înfloririi naţionalismului şovin, nu a militat în niciun fel în rândurile acestei mişcări. În anul 1935, la Satu-Mare, pentru câteva luni, a fost înscris în P.N.L. „cu scopul de a răsturna un director de şcoală rău", demisionând ulterior, după cum afirmă într-o notă autobiografică. Nici în perioada comunistă nu a fost înregimentat politic.

Adaptându-se politicilor vremii, el a desfăşurat o relativ bogată activitate sindicală, culturală şi socială. A activat în cadrul P.N.P.[22], conducând întregul

[19] *Ibidem*.

[20] Vezi „Convorbiri literare", Bucureşti, anul LXXIII, nr. 6–7–8–9, iulie–septembrie 1939, p. 1 085–1 103.

[21] Idem, p. 1 607–1 618.

[22] Partidul Naţional Popular este continuatorul Partidul Poporului care fusese interzis în martie 1938. În august 1944 foşti membri ai Partidului Poporului au reînfiinţat formaţiunea sub titulatura Partidul Naţional Popular, care a candidat în alegerile parlamentare din 1946 pe listele Blocului Naţional Democratic, alături de P.C.R., P.S.D.R., P.N.L.-Tătărăscu, P.N.Ţ.-Alexandrescu şi Frontul Plugarilor.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

resort cultural al Apărării Patriotice din județul Iași, din 1946 și până la dizolvare. În perioada 1948–1950 a fost responsabil cu presa sindicatelor din învățământul de toate gradele din județul Iași, a ținut conferințe, inclusiv pe linia Societății Române pentru Știință și Cultură, scriind articole „conjuncturale" în „Moldova liberă"; în cadrul comitetului sindical din învățământ a fost responsabil sportiv, practicând el însuși pescuitul cu undița. În anul 1958 era președintele comitetului de sindicat al Filialei ieșene a Academiei R.P.R. În același timp, a activat și în cadrul Asociației Române pentru Strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică (A.R.L.U.S.).

S-a căsătorit, în anul 1947, cu Georgeta Vartolomei, medic la Spitalul de Boli Infecțioase din Iași și nu a avut moștenitori.

În Iașii postbelici, în chiar primul an, într-o atmosferă culturală văduvită prin plecarea la București a unora dintre corifeii săi de atunci, precum M. Sadoveanu, I. Teodoreanu, M. Ralea, I. Botez, iar Iorgu Iordan a plecat în august 1945 ca ambasador la Moscova, printre ruinele, poate, încă fumegânde care aminteau de coșmarurile trăite în timpul bombardamentelor, străbătând foametea, care leza adânc demnitatea intelectualilor, în condițiile în care nu exista decât o singură publicație, „Moldova liberă", devenită ulterior „Lupta Moldovei", G. Călinescu, M. Codreanu, Otilia Cazimir, Corneliu Baba, Al. Dima, Andrei Oțetea, cărora li se adăugau matematicianul Octav Mayer, chimistul Radu Cernătescu și alți universitari întrețineau o vie stare de spirit, care amintea, în parte, de inefabilul vieții spirituale citadine din „dulcele târg" de altădată; în această ambianță a poposit, în vara lui 1945, Ștefan Cuciureanu, spre a fi încadrat pentru a preda limba italiană la Facultatea de Filosofie și Litere[23] de la *Alma Mater Iassiensis*.

Fie că i-a găsit la Iași, fie că i s-au alăturat ulterior, nume ca Petru Caraman, N. Cartojan, I. M. Marinescu, Theofil Simensky, G. Ivănescu, Const. Ciopraga, Gavril Istrate, Gh. Agavriloaie, Haralambie Mihăescu, Cicerone Călinescu, Vasile Harea, Alexandru Zacordonet, N. I. Popa, Octav Tcaciuc, N. A. Ursu, Leon Diculescu, Jean Livescu, Alfred Jeanrenaud, Ștefan Giosu, Vasile Arvinte și mulți alții au alcătuit împreună colectivul care a asigurat continuitatea notorietății filologiei ieșene.

La 1 iulie 1945, la recomandarea profesorului Vicenzo de Ruvo, de la lectoratul italian, a fost încadrat asistent de limba italiană la Universitatea din Iași, și, în 1946, prin concurs, cu media maximă 20, a obținut postul de lector, suplinind Catedra de filologie romanică, devenită vacantă în urma plecării la București a profesorului Iorgu Iordan și ținând un curs de istorie a limbilor romanice, unul de franceză veche, precum și un seminar de texte de latină veche și din limbile romanice.

În toamna acestui an, împreună cu fratele său Oncsim, student la Agronomie, Profesorul a pus în ordine biblioteca Liceului Național, care fusese devastată de ostașii sovietici, al căror comandament se afla în curtea liceului, căpătând dreptul

[23] Sub această titulatură a rămas până în anul 1948, la reformă, când i s-a schimbat numele în Facultatea de Filologie.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

de a dormi în subsolul clădirii, pe pat de ziare şi de cărţi, după cum ne povestea adesea. Dormeau împreună cu C. Radinschi, studentul lui Corneliu Baba, care era pedagog la acelaşi liceu.

Ca asistent (1945–1946) şi ca lector (1946–1952) de limba italiană, a predat: limba italiană, istoria şi geografia Italiei, literatura italiană, suplinind, în lipsa lor temporară, pe profesorii Ruggiero Palmieri, I. Careri, Luigi Grillo, Vicenzo de Ruvo, Francesco d'Alessandro. A ţinut examene, printre care şi examenul de istoria literaturii spaniole (cursul profesorului Ruggiero Palmieri).

Ca suplinitor al Catedrei de filologie romanică (1947–1952) şi ca titular al disciplinei (1954–1965), a ţinut cursurile şi seminariile programate de minister, predând pe cele de limbă latină populară, istoria comparată a limbilor romanice, gramatica comparată a limbilor romanice. În cadrul Catedrei de limba şi literatura franceză (1949–1951, până la desfiinţarea ei), a predat cursul de istoria limbii franceze de la origini până în secolul al XVIII-lea, inclusiv.

La Universitatea ieşeană, studierea limbii italiene avea o veche tradiţie. La Academia Mihăileană era învăţată încă din jurul anului 1835[24], dar abia în anul 1926 a început studiul sistematic al limbii şi literaturii italiene, odată cu aducerea, ca suplinitor, la Catedra de limbi şi literaturi romanice, a lui Iorgu Iordan, care a predat un curs de *Gramatică a limbilor romanice*, publicând şi o lucrare de referinţă în domeniu: *Introducere în studiul limbilor romanice*[25]. După Iorgu Iordan, în perioada 1929–1931, lectorul italian Augusto Garcia a predat un curs de *Istorie a literaturii italiene*, acestuia urmându-i Ermenegildo Lambertenghi (1931–1938) şi, apoi, Giuseppe Petrino (1938–1943), care a invitat la Iaşi pentru conferinţe pe Giacomo Devoto, Matteo Bartoli, Giulio Bertoni, Carlo Tagliavini, Giuliano Bonfante şi Umberto Ciancòlo. Tot G. Petrino a iniţiat *Lectura Dantis*, fiind cel care a cerut înfiinţarea unui lectorat onorific italian pe lângă Facultatea de Filosofie şi Litere, iar în anul 1942 a fondat, la Iaşi, revista „Italica", unde au publicat importante studii Andrei Oţetea, Ilie Minea, Iorgu Iordan, Gheorghe Ivănescu, Petru Iroaie, Nicanor Russu, Dumitru Ciurea şi însuşi Giuseppe Petrino. În munca sa, profesorul Petrino a fost ajutat de asistenţii Giuseppe Bacci şi Liberale Netto, ultimul fiind autorul unui volum, *Istoria literaturii italiene*, publicat la Casa Şcoalelor, în 1943. În anul 1944 îi găsim la Catedra de limbă şi literatură italiană pe italienii Vincenzo De Ruvo, Ruggero Palmieri şi Francesco D'Alessandro.

Această tradiţie şi deosebitele realizări pe linia difuzării limbii şi literaturii, a culturii italiene, în general, îi erau cunoscute lui Ştefan Cuciureanu, care se angajează cu toată energia pe linia înaintaşilor săi. Colaboratoarea sa de mai târziu,

[24] Vezi Eleonora Cărcăleanu, *80 anni d'insegnamento dell'italiano presso l'Università „Al. I. Cuza" di Iaşi*, în *80 anni d'insegnamento dell'italiano presso l'Università „Al. I. Cuza". Atti del Simposio Internaţionale di Iaşi (12–13 maggio 2006)*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2006, p. 9.

[25] *Universitatea din Iaşi. Dezvoltarea ştiinţei*, Iaşi, 1986, p. 43.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

profesoara Eleonora Cărcăleanu, notează: „Pentru mai mult de 30 de ani, din 1945 până în iunie 1976, predarea limbii şi culturii italiene la Universitatea «Al. I. Cuza» este opera pasionată a profesorului Ştefan Cuciureanu. A fost cel care a ţinut cursuri şi seminarii de limbă şi literatură italiană, informând şi formând mai multe generaţii de studenţi şi viitori specialişti, care păstrează în amintire generozitatea şi devoţiunea profesională a maestrului lor"[26].

În timpul profesoratului lui Ştefan Cuciureanu, după anul 1960, numărul studenţilor interesaţi de cunoaşterea limbii şi literaturii italiene a crescut considerabil, cursul facultativ de limbă şi literatură italiană fiind urmat şi de către studenţi de la Facultatea de Istorie.

Din anul 1967, limba italiană putea fi studiată ca materie secundară de către studenţii de la Facultatea de Litere, când a apărut Secţia română – italiană, Ştefan Cuciureanu fiind îndrumător pentru un număr mare de lucrări de licenţă, unele dintre acestea fiind publicate mai târziu[27].

Una dintre marile realizări ale „epocii Cuciureanu" a fost reînfiinţarea, în 1969, a Lectoratului de italiană, avându-i ca lectori pe Roberto Scagno şi Onofrio Cerbone.

Din păcate, orientarea politică a învăţământului superior românesc, sub îndrumarea consilierilor sovietici, a determinat desfiinţarea specialităţilor pe care le preda Ştefan Cuciureanu, acesta fiind nevoit să plece din învăţământul superior şi să-şi câştige existenţa ca profesor de matematică la o şcoală de ciclul II, din comuna Prisecani, pe malul Prutului, în judeţul Iaşi, unde a funcţionat începând cu 1 noiembrie 1952 până la 31 ianuarie 1953. După câteva luni, la 1 aprilie 1953, cu concursul profesorului Gavril Istrate, a fost numit cercetător ştiinţific, în cadrul colectivului de filologie de la Filiala din Iaşi a Academiei R.P.R.

În anul 1954, fiind reînfiinţată filologia romanică la Universitatea ieşeană, a fost însărcinat cu predarea cursului de romanistică, iar din anul 1957 a predat şi cursul practic de limbă italiană. Din 1956 a obţinut, prin concurs, postul de cercetător ştiinţific principal la filiala ieşeană a Academiei. În anul 1964 a trecut pe post de conferenţiar titular provizoriu, iar de la 1 ianuarie 1965 a trecut cu baza la Universitate, la Catedra de limba română. Începând cu 1 octombrie 1968, a fost şeful Catedrei de romanistică şi limbi clasice, iar de la 1 octombrie 1971 a ocupat, prin concurs, un post de profesor titular la disciplinile de gramatică comparată, literatură italiană, literatură spaniolă şi metodica predării limbii italiene.

Sub conducerea sa, a fost refăcută Catedra de limbi clasice şi romanistică, având la bază Catedra de limbi străine deja existentă şi înglobând, alături de cunoscutul Th. Simensky, pe latinistul Cicerone Călinescu, având ca lectori la limba şi literatura latină şi cea greacă pe N. Baran şi Gh. Cosoi, iar ca asistenţi pe

[26] Eleonora Cărcăleanu, *op. cit.*, p. 13.

[27] În acest sens, vezi Vasile Diacon, *Un moment din istoria limbii române literare: Eufrosin Poteca*, Iaşi, Editura „Tipo Moldova", 2009. Lucrarea este închinată „memoriei ilustrului nostru magister Ştefan Cuciureanu".

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

Traian Diaconescu, Ana Cojan, Niculina Todiraşcu şi Simina Noica, romanistica fiind susţinută de către profesorul Ştefan Cuciureanu şi lectorii Luminiţa Fassel, Richard Walter, cărora li se adaugă asistenţii Victoria Naum şi Eleonora Nicola (Cărcăleanu), la limba şi literatura italiană, Aurica Brădeanu şi Mircea Brânză pentru limba şi literatura spaniolă[28].

În baza *Ordinului nr. 447/1962* al Ministerului Învăţământului, la 28 mai 1962, a luat fiinţă Societatea Română de Lingvistică Romanică, al cărei act constitutiv a fost semnat, printre alţii şi de Ştefan Cuciureanu. Printre semnatari se mai găsesc I. Iordan, Al. Rosetti, Em. Petrovici, T. Vianu, Al. Graur, Al. Balaci, J. Byck, B. Cazacu, G. Istrate, N. I. Popa, D. Macrea, Gh. Mihailă[29].

În cadrul Societăţii, a avut o atitudine activă, susţinând conferinţe pe diferite teme, aşa cum se întâmpla la 27 noiembrie 1964, când a prezentat comunicarea *Petru Maior, precursor al lingvisticii romanice în ţara noastră*[30].

În noiembrie 1974, a făcut un stagiu de documentare la Universitatea din Jena, iar în aprilie 1975 a fost la Napoli, la Congresul Internaţional de Lingvistică Romanică, ocazie cu care s-a reîntâlnit cu mulţi dintre lingvişti italieni pe care îi cunoştea, printre care şi Bruno Migliorini.

Cu adresa 31 111/28.04.1976 a Ministerului Educaţiei şi Învăţământului a fost numit profesor consultant. S-a pensionat la 1 iulie 1976.

Într-o scrisoare neterminată, din 2.XI.1986, adresată fratelui său Onesim, Profesorul scria, fără să se întrevadă vreo presimţire: „Avem o toamnă fainâ, cu o ploiţă la timp, solicitată de boabele de grâu înţărânate. Împreună cu Vianor, am lăsat baltă ieşirile cu vergile, mai exact lansetele, la Prut, preocupaţi de aprovizionări. Stau cu toate bine..."[31]. Ulterior, a fost internat în secţia prietenului său, prof. dr. G. Popa, la Spitalul „Sf. Spiridon", unde a decedat, la 30 decembrie 1986, fiind înhumat în Cimitirul „Eternitatea" din Iaşi.

Despre relaţiile omului Ştefan Cuciureanu, pe care le-a avut în lumea ştiinţifică şi culturală, stau mărturie o serie de autografe pe care le-a primit, cu precădere de la specialişti în domeniul filologiei, dar nu numai, ori le-a acordat el însuşi unor personalităţi ale epocii sale, şi din corespondenţa[32] pe care a purtat-o cu Carlo Tagliavini, I. E. Torouţiu, Mario Ruffini, Mariano Baffi şi alţii. Spre ilustrare, reproducem, în anexă, autografele primite pe diferitele extrase din publicaţii de specialitate, care s-au păstrat[33], renunţând la criteriul cronologic şi prezentându-le

[28] *Universitatea din Iaşi. Dezvoltarea ştiinţei*, Iaşi, 1986, p. 53.

[29] „Studii şi cercetări lingvistice", Bucureşti, anul XIV, nr. 1/1963, p. 121.

[30] Vezi *Anexa VIII.*

[31] Copie în arhiva noastră, V. Diacon.

[32] Tot ce a fost important în corespondenţa profesorului Ştefan Cuciureanu a fost preluat de către conf. dr. Dumitru Nica, după înhumare, şi „îngropat", până la această dată, în propria-i arhivă.

[33] Respectivele extrase se află în Biblioteca Institutului „Bucovina" din Rădăuţi şi ne-au fost puse la dispoziţie, prin bunăvoinţa domnului cercetător ştiinţific Vasile I. Schipor. În 1997, inginerul Onisim Cuciureanu depune la Institutul din Rădăuţi mai multe documente rămase de la fratele său, Profesorul Ştefan Cuciureanu, printre care şi 86 de extrase primite de la diverşi autori. Dintre acestea numai trei sunt fără autograf.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

grupate, pe autori, în ordine alfabetică. Autografele primite, cu precădere, de la colegii filologi, atât din țară, cât și din străinătate, subliniază deosebita apreciere de care se bucura în lumea științifică, dar și relațiile interumane stabilite cu diferite personalități. Filosoful Constantin Noica îi atribuia mica însemnare ca „o caldă amintire"; cunoscutul matematician ieșean Adolf Haimovici, adresându-i-se cu familiarul *Fănică Cuciureanu*, îi dăruiește autograful „împreună cu cele mai călduroase mulțumiri", mai mult ca sigur, pentru traducerea în italiană a studiului *Su alcuni invarianti negli spazi tridimensionali a connessioni affine.* Cu mulțumiri i se adresează și matematicianul Gheorghe Gheorghiev: „omagiu cordial și recunoștință", pentru transpunerea în italiană a studiului *Su prolungamenti normali e su distribuzioni strutturali. Applicazioni a spazi fibrati.* Pentru un astfel de efort îi este recunoscător și universitarul ieșean Vasile Arvinte: „Cu cele mai alese sentimente și cu mii de mulțumiri pentru transpunerea în limba pe care o iubește atât de mult a acestor pagini. Vasile Arvinte. Iași, 9 ianuarie 1965". Autograful se referă la traducerea în limba italiană de către Șt. Cuciureanu a lucrării *Elemente retoromanzi nella terminologia forestale romena.*

Relațiile de admirație și prietenie se pot ușor sesiza din lectura mai multor autografe. Profesorul Th. Simensky i se adresează cu formula „colegului și prietenului meu", pentru Al. Husar, Cuciureanu este „fin, ales intelectual și distins om de litere", căruia îi dădea autograful „în semn de adâncă, afectuoasă stimă și cu toată prețuirea", iar Gavril Istrate îl semna pe al său „cu veche prietenie". Raporturi deosebite, de statornică prietenie, se văd și din autografele pe care le-a primit de la profesorul Gheorghe Ivănescu: „Bunului prieten Ștefan Cuciureanu" (1946), „Lui Ștefan Cuciureanu, semn al amiciției noastre spirituale" (1950), „Lui Ștefan Cuciureanu, slabă recompensă a necazurilor pe care i le-am produs" (1946), „Lui Ștefan Cuciureanu, cu prietenie" (1972), „Prietenului Ștefan Cuciureanu" (1970). În aceeași tonalitate scrie și profesorul italian Mariano Baffi: „Al Prof. Ștefan Cuciureanu, un segno di cordiale amicizia", pe când Mario Ruffini este mult mai protocolar: „Al Prof. Șt. Cuciureanu nel quadro dell'amicizia italo-romena". Dăruit „întru prietenească amintire" era și autograful de la Werner Bahner: „zur freundlichen Erinnerung herzlichst überacht", pe când Eugen Cizek scrie textual: „Exquisitissimo magistro Cuciureanu obseruantiae causa d. d. auctor". Istoricul N. Grigoraș scrie și el în aceeași tonalitate: „Prietenului Fănică Cuciureanu, care m-a ajutat să lămuresc anumite aspecte confuze ale evenimentelor expuse în această lucrare, cu toată prețuirea ce o merită". În semn de „prietenie și considerație" semnează C. Cihodaru; D. Ciurea iscălește cu „affettuoso ricordo", iar Corneliu Istrate, „cu osăbită cinstire".

Printre filologi ori oameni de litere, în general, care i-au dat autografe, ca „omagiu respectuos", „în semn de sinceră simpatie, cu cele mai cordiale salutări", „cu deosebita prețuire a filologului și a omului" etc., se numără Ștefan Giosu, Liviu Onu, N. A. Ursu, I. Fischer, L. Gáldi, L. Leonte, Despina Mladoveanu, Al. Claudian, V. Breban, D. Miron, Eleonora Nicola, Vasile Adăscăliței, Ilie Dan, Petru Zugun, Maria Carpov, Simina Noica, D. Irimia, N. Toderaşcu, M. Lozbă,

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

C. Dimitriu, Al Teodorescu, Viorica Florea, Luminița Fassel, P. Neiescu, B. Cazacu, Mircea Tomescu, mulți dintre aceştia fiindu-i colaboratori apropiați, multora acordându-le dezinteresat sprijin, aşa cum reiese din cele consemnate de către mai tânărul Mircea Doru Brânză: „Domnului profesor Ştefan Cuciureanu, drept mulțumire pentru tot ajutorul şi înțelegerea pe care, permanent, mi le arată".

Autografele cele mai vechi pe care le-am găsit sunt de la Gh. Vinulescu: „Lui Cuciureanu, cu prietenie. Roma" (1937), D. Bodin: „D-lui Şt. Cuciureanu, cu alese simțăminte colegiale". (1941), C. H. Niculescu: „Colegului Şt. Cuciureanu, cu toată prietenia" (1942), Leon Diculescu: „Domnului Cuciureanu, cu sentimente alese şi sinceră prietenie" (1942), N. N. Condeescu: „D-lui prof. Cuciureanu, cu deosebită prețuire" (1942).

Dintre autografele pe care le-a acordat profesorul Cuciureanu, am găsit în Biblioteca Centrală Universitară din Iaşi, sub cota III. 178 069, extrasul lucrării *Indovinello veroneze: „se pareba boves"*, pe care stă scris: „Prietenului Gostar Nicolae, mare istoric al antichității, umanist şi om de caracter în travertin. Iaşi, 14. VI. 1976, Şt. Cuciureanu"; sub cota III. 74 153, cel al studiului *Termini romanici pentru gestul figa!*, pe care consemnează: „D-Sale Domnului Profesor univ. Gh. Agavriloaie, modest omagiu din partea lui Şt. Cuciureanu", iar sub cota III. 205 280, pe studiul *Italienisme la I. D. Negulici (1812–1851)*, fără a avea un destinatar precizat, se poate citi: „19.II.1969. Tot cu italienismele ossequiosamente. Şt. Cuciureanu".

2. SCURTE CONSIDERAȚII PRIVIND OPERA

Aria preocupărilor ştiințifice ale profesorului Ştefan Cuciureanu cuprinde domenii din cele mai variate: pe primul se situează problematica legată de romanistică şi de filologie românească, în general, apoi o serie de studii şi articole privind raporturile culturale româno-italiene, contribuția unor oameni de cultură italieni la cunoaşterea literaturii româneşti în spațiul italian sau chiar în cel provensal.

S-a aplecat cu acribie asupra creației eminesciene, a modului cum a fost ea receptată în Italia. A început, în 1939, prin a face, în *Primele traduceri italiene din Eminescu*, o amănunțită analiză a prezenței poetului nostru național în spațiul cultural italian, consemnând introducerea acestuia de către filoromânul Angelo De Gubernatis în al său *Dictionnaire international des écrivains du jour*[34], cu precizarea că apariția volumului de poezii l-a pus pe Eminescu „au rang des premiers poètes de son pays", continuând apoi cu discutarea primelor traduceri în limba italiană. Cel dintâi italian care a tălmăcit din poezia poetului român a fost Marco Antonio Canini, pe care Al. Marcu îl considera ca fiind „mai preocupat de

[34] Florence, 1888, p. 494.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

răspândirea cunoştinţelor despre români"[35] decât contemporanii săi. Într-o antologie *Il Libro dell'amore. Poesie italiane raccolte e straniere raccolte e tradotte da Marc'Antonio Canini*, apărută la Veneţia, în patru volume, între 1885 şi 1890, sunt publicate, pe lângă traduceri din I. Eliade Rădulescu, Gr. Alexandrescu, V. Alecsandri şi alţii, trei din Eminescu – sonetele *Sunt ani la mijloc*, *Când însuşi glasul* şi *Dorinţa* – „în general nereuşite traduceri", care au „ieşit schiloade"; dar meritul lui Canini este acela de a fi încercat aceste transpuneri: „Oricât de insuficiente s-ar prezenta aceste traduceri, ele rămân totuşi primele, mărindu-şi valoarea şi prin aceea că au izvorât dintr-un sentiment sincer", afirmă Cuciureanu.

În acelaşi studiu este trecută în revistă activitatea unui alt filoromân, Pier Emilio Bosi, care, la „Nuova rassegna di letterature moderne" (între 1905 şi 1907), a desfăşurat o importantă activitate de popularizare a literaturii române, implicit a creaţiei eminesciene, în Italia. Din Eminescu a tradus *Şi dacă ramuri*, *Venere şi Madonă*, *Singurătate* şi sonetul *Veneţia*. Ca şi în cazul traducerilor lui Canini, şi cele ale lui Bosi sunt analizate cu mare atenţie din punctul de vedere al valorilor stilistice.

Istoria raporturilor culturale italo-române a reţinut şi contribuţia lui Romeo Lovera cu *Grammatica rumena* (1892) şi opusculul *La Letteratura Rumena, con breve crestomazia e dizionarietto esplicativo* (Milano, 1908).

Subiectul este reluat în studiul *Eminescu în limba italiană*[36], ocazie cu care sunt discutate traducerile realizate de Ramiro Ortiz şi Enrico Perito, şi apoi de către Ortiz singur. După ce Carlo Tagliavini a publicat, în 1923, în revista „Europa Orientale", studiul monografic *Michele Eminescu* (I. *L'uomo*; II. *L'opera*; II. *Bibliografia*), care constituie prima contribuţie italiană ştiinţifică asupra operei poetului nostru, a fost publicat, în 1927, în traducerea lui Ramiro Ortiz, volumul Mihail Eminescu, *Poesie, prima versione italiana dal testo rumeno*, cu introducere, bibliografie, note şi portretul lui Eminescu.

În acelaşi studiu sunt analizate şi versiunile realizate de către Francisco Politi, Enzo Loreti şi Raffaele Amici.

În 1941, Umberto Cianciòlo a oferit italienilor un al doilea volum Eminescu, după cel al lui Ortiz: *Poesie scelte di Mihai Eminescu*, cu o *Introducere* bazată pe „informaţie amplă, caracterizându-se prin acuitate analitică, şi consideraţii întemeiate pe izvoare de prima mână", precum studiile lui G. Călinescu, D. Caracostea, I. E. Torouţiu, cele publicate în „Buletinul «Mihai Eminescu»", ediţiile Perpessicius, D. Murăraşu, C. Botez şi altele, nelipsind informaţia italiană, prin Ortiz, Tagliavini, Bertoni, la care se adaugă L. Gàldi, P. Iroaie şi alţii.

În *Antologia italiană a poeziei româneşti, de la începuturi şi până în prezent*, apărută în Italia, în 1963, fiind prefaţată de poetul Salvatore Quasimodo, autorii ei, Mario de Micheli şi Dragoş Vrânceanu traduc 12 poezii din Eminescu:

[35] Apud Şt. Cuciureanu, *Primele traduceri italiene din Eminescu*, în „Convorbiri literare", Bucureşti, anul LXXIII (1939), nr. 6–7–8–9/iulie–septembrie 1939, p. 1 085.

[36] Publicat în „Anuarul de filologie", Iaşi, tomul XV, 1964, p. 143–153.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

Împărat şi proletar, *Rugăciunea unui dac*, *De câte ori, iubito...*, *La steaua*, *De-aş avea*, *Ce te legeni*, *Pe aceeaşi ulicioară*, *Luceafărul*, *Criticilor mei*, *De-oi adormi*, *Sara pe deal*, *Trecut-au anii*.

Mario Ruffini a publicat, în 1964, un volum cu traduceri din Eminescu, *Poesie d'amore*, care cuprindea 92 de poezii şi despre care G. Călinescu scria în *O traducere italiană din M. Eminescu*, în „Contemporanul", nr. 23, iunie 1964: „O plăcere şi o surpriză este pentru mine versiunea în limba italiană a lui Eminescu" datorată profesorului Mario Ruffini din Torino (*Poesie d'amore*). De la traducerea regretatului meu profesor Ramiro Ortiz, care era o faptă de pură dragoste pentru România, prof. Mario Ruffini face un salt considerabil. Şi, lucru notabil, translatorul nu e poet, traduce literal, însă cu o intuiţie uimitoare a tonului eminescian", care „trece inalterat în versiune", exemplificându-se în continuare prin strofe „interpretate cu inteligentă nuditate şi fără contorsiuni prozodice".

Şt. Cuciureanu aminteşte şi de versiunea *Luceafărului*, realizată de Mina Boschi, de studiul semnat de Gino Lupi (din „Europa Orientale", 1943) şi de cel, monumental, realizat de Rosa Del Conte, *Mihai Eminescu o dell' Assoluto*, căruia îi va face o amplă recenzie, un an mai târziu[37].

În amplul studiu *Eminescu în Italia*, el reia într-o viziune nouă, unitară, întreaga problematică, analizând cronologic prezenţa poetului naţional în spaţiul italian. De data aceasta se apleacă mai mult asupra celor scrise de Pier Emilio Bosi, în 1906, despre Eminescu, care, afirmă Bosi, „este astăzi poetul cel mai preţuit, cel mai studiat de tinerimea atrasă întotdeauna de poeţii durerii, de poeţii care au lăsat în versurile lor fărâme de suflet şi lacrimi nestinse [...].

Împrejurările dureroase ale vieţii lui, foarte tristul sfârşit, mai ales, dau marelui poet român un colorit romantic, o atracţie blândă care, dacă nu adaugă nimic frumuseţii versurilor lui, nici nu se poate spune că le păgubeşte. Oricare cititor, se ştie, poartă în sine sentimente triste şi acea tristeţe, dacă adesea îi place să o simtă plângând dulce în versul altuia, îi place de asemeni să o ştie reală, nemînţită. Ori, ce altă probă mai evidentă a unei vieţi chinuite pentru melancolia reală a versului?

Mihai Eminescu a fost deci trist, făr de noroc, a murit tânăr. Aceste trei lucruri nu se pot uita niciodată, citindu-i versurile pline, adânc îngândurate, versuri impecabile ce, şi din punct de vedere tehnic, sunt nişte minuni (meravigliosi)"[38].

Bosi, primul exeget străin care era la curent cu publicistica lui Eminescu, scrie că acesta „a reuşit să ridice ziaristica românească la o înălţime şi o noblete de formă înainte vreme nici măcar tentate", el fiind primul italian care a pus în discuţie pesimismul eminescian, în paralel cu cel al lui Leopardi, indicând ca sursă şi ideile lui Schopenhauer. Şi Romeo Lovera îl apropie pe Eminescu de Leopardi, afirmând că poetul român nu a mai avut de sperat nimic de la viaţă, „întocmai ca Leopardi", decât primirea senină a morţii eliberatoare.

[37] Vezi „Iaşul literar", Iaşi, anul XVI, 1965, nr. 10/octombrie 1965, p. 81–83.

[38] Vezi Şt. Cuciureanu, *Eminescu în Italia*, în volumul *Mihai Eminescu în critica italiană*. Iaşi, Editura „Junimea", 1977, p. 11.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

Aceeaşi problemă a pesimismului eminescian este abordată şi de Carlo Tagliavini, care îl compara pe Eminescu cu Arturo Graf, în dezacord cu precedenţii; mai târziu, Rosa del Conte scrie că pesimismul lui Eminescu este „eroic" în atitudine şi patetic în formă.

Din studiul lui Giulio Bertoni, *La poesia di Michele Eminescu* (1940), ori din cel al lui Gino Lupi, *La poesia di Michele Eminescu* (1939), Cuciureanu reţine dezacordul autorilor cu cei care compară pesimismul poetului nostru cu al lui Leopardi (aceeaşi opinie cu a lui Tagliavini); Gino Lupi, ca de altfel şi alţii, găseşte corespondenţe spirituale şi artistice „mai curând cu Petrarca şi Tasso", motivându-şi sobru afirmaţia.

Pertinente analize sunt făcute studiilor *Michele Eminescu*, din 1943, al lui Gino Lupi, *Introducere la poezia lui Eminescu*, care însoţea traducerea lui Umberto Cianciòlo, monumentalei lucrări semnate de Rosa del Conte, *Mihai Eminescu o dell'Assoluto*. Rosa del Conte publicase, în 1957, în revista „Belfagor", studiul *Eminescu şi Pascoli*, unde semnala corespondenţe între cei doi poeţi, şi, în 1967, sub direcţia sa, s-a tipărit la Roma, sub auspiciile Institutului de Filologie Romanică şi ale Seminarului de limba şi literatura română „Mihai Eminescu", revista „Eminescu".

Contribuţia lui Mario Ruffini la cunoaşterea poetului fără pereche în Italia este analizată nu numai prin prisma volumului de traduceri din Eminescu *Poesie d'amore* (Torino, 1964), ci şi prin articolul *Eminescu* din *Grande dizionario enciclopedico* UTET (VII, 1968).

Cuciureanu nu uită nici pe Pietro Cerbore, care a publicat în 1943, la Bucureşti, volumaşul *Eminescu, poeta di noi tutti* (*Eminescu, poet al nostru al tuturora*).

Pe linia influenţei danteşti asupra poeziei lui Eminescu, amintim pertinentele analize din *Reminiscenţă dantescă* şi *Reminiscenţă din* ***Paradisul*** *în postuma* ***Icoană şi privaz***.

Vorbind despre Eminescu, trebuie să subliniem faptul că Ştefan Cuciureanu nu a ezitat să se pronunţe şi în probleme controversate ale creaţiei sale. Versul enigmă din finalul cunoscutei poeme *Floare albastră* a preocupat pe mulţi dintre editori, profesori, lingvişti sau exegeţi ai operei eminesciene[39], care „au încins o horă savantă în jurul versului ultim al strofei finale, de fapt în jurul cuvântului cu

[39] Printre cei care s-au oprit asupra enigmelor din *Floare albastră* se numără: I. Creţu, *Rectificări la ediţiile poeziilor lui Eminescu. Floare albastră*, în „Limba română", Bucureşti, anul IX, nr. 3, 1960, p. 47–61; I. C. Ilon Coteanu, *Structura lingvistică a versului final din „Floare albastră"*, în „Limba română", Bucureşti, anul IX, nr. 3, 1960, p. 62; Traian Costa, *Versul 22 din „Floare albastră"*, în „Limba română", Bucureşti, anul XI, nr. 5, 1962, p. 595–599; Iorgu Iordan, *Din nou despre ultimul vers din „Floare albastră"*, în „Limba română", XI, nr. 6, 1962, p. 651–652; G. C. Nicolescu, *Contribuţii la lămurirea „enigmaticei" Floare albastră*, în „Limba română", anul XII, nr. 3, 1963, p. 264–273; Vladimir Streinu, *„Floare albastă" şi lirismul eminescian*, în „Viaţa românească", Bucureşti, anul XVII, nr. 4–5/aprilie 1964, p. 246–259, şi în volumul *Poezie şi poeţi români*, Bucureşti, Editura Minerva, 1983, p. 124–125; Mihai Carp, *O explicare gramaticală a versului „Totuşi este trist în lume..."*, în „Viaţa românească", Bucureşti, anul XVII, nr. 4–5/aprilie 1964.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

care începe"[40] şi care s-au împărţit în două tabere: una susţinând pe *Totuşi este trist în lume* (aşa cum a apărut, la 1 aprilie 1873, în „Convorbiri literare", în ediţiile Şaraga, din 1894, Titu Maiorescu ori Ion Scurtu, până în 1912), iar alta, adoptând forma *Totul este trist în lume* (reprezentată de Garabet Ibrăileanu[41], Mihail Dragomirescu şi, iarăşi, Ion Scurtu, după anul 1912).

G. Călinescu, în ediţiile din 1938 (Naţionala Ciornei) şi 1943 (Naţionala Gh. Mecu), oprindu-se la *Totul*, într-o notă precizează: „*Totuşi* al poetului rămâne, ce-i drept, nefiresc"[42], iar Perpessicius scria, în ediţia din 1939, următoarele cuvinte: „Despre tiparul plin de greşeli al «Convorbirilor» e inutil să se mai vorbească. Şi totuşi, dacă e îngăduit a spune, cine ar putea afirma cu siguranţa de care singur d-l Mihail Dragomirescu nu se îndoieşte că bizarul vers, în forma din «Convorbiri», e numaidecât o eroare de tipar? Totul este trist în lume e, de bună seamă, şi simplu, şi firesc. Dar sfârşitul poeziei e poate cu mult mai profund. Poate că în forma aceasta bizară, asemeni fântânilor adânci, versul ascunde un ochi de lumină, ce trebuie dibuit şi desprins, cu atenţie, din întuneric"[43].

Perpessicius, în ediţia critică a operei lui Eminescu, cu privire la neclarificările din această poezie, inclusiv la versul *Totuşi este trist în lume*, conchidea cu precauţie: „Dar şi acestea, ca şi versul-enigmă, cu care se încheie poezia, rămân pe seama viitorului", ceea ce s-a şi întâmplat. În perioada 1960–1964, s-au oprit asupra „enigmei" mai mulţi cercetători, problema părând a fi definitiv tranşată în favoarea lui *Totuşi este trist în lume.*

O interpretare inedită a adus Iorgu Iordan. Neconvins de niciuna dintre explicaţiile propuse pentru valoarea gramaticală a lui *totuşi* – „toate dovedesc, cel mult, ingeniozitate, o ingeniozitate impusă de situaţie şi, în special, cum vom vedea, de punctul de plecare greşit al tuturor participanţilor la discuţie", – nu este de acord cu interpretarea lui *totuşi*, în contextul dat, ca adverb corelativ al lui *deşi*. Soluţia lui Iorgu Iordan, s-ar părea definitivă, este că *totuşi*, admis deci sub această formă în textul poeziei, „e pronumele nedefinit tot cu valoare substantivală, adică pronume propriu-zis, căruia i s-a adăugat -(*u*) şi, după modelul lui *cevaşi*, *câtuşi* (cf. şi *câteşi*), cuvinte înrudite lexical şi morfologic". O astfel de formă va fi existat în limba veche, având un punct de sprijin în locuţiunea adverbială cu *totuluşi tot.* Eminescu, continuă Iordan, „n-a folosit forma *totul*, care satisfăcea şi ea cerinţele ritmului, din cauză că vroia să evite un uz mai puţin românesc, şi a preferat să recurgă la o *creaţie* întemeiată pe sistemul limbii sale materne"[44].

Mihai Carp susţine că, lipsind propoziţia concesivă dinaintea principalei: *Totuşi este trist în lume*, există, în schimb, „ideea concesivă" şi că „materialul

[40] Vladimir Streinu, *op. cit.*, p. 252.

[41] G. Ibrăileanu, în „Viaţa românească", laşi, anul XX, nr. 3/martie 1928, p. 422.

[42] Vezi M. Eminescu, *Poezii*, Bucureşti, Naţionala Ciornei, 1938, şi ediţia a II-a, Bucureşti, Naţionala Gh. Mecu, 1943.

[43] Perpessicius, în M. Eminescu, *Opere*, vol. I, Bucureşti, 1939, p. 341, nota.

[44] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 651.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

acestei idei concesive neexprimate se găseşte în cele 13 strofe ale poeziei înainte de linia de puncte..."[45].

Ion Coteanu şi G. C. Nicolescu susţin şi ei pe *Totuşi*. Lor li se adaugă şi Ştefan Cuciureanu, care publică două articole, primul, în 1960, *Versul-enigmă din „Floare albastră"*[46], şi, al doilea, în 1964, *Din problemele textelor eminesciene. 1.* ***Floare albastră***[47]. Plecând de la o notiţă din ediţia fraţilor Şaraga, conform căreia manuscrisul poeziei *Floare albastră* a stat la îndemâna editorilor atunci când au tipărit volumul de „complete" al lui Eminescu, şi de la aserţiunea lui A. D. Xenopol din prefaţă, conform căreia „ediţia de faţă este apoi mai completă decât toate cele precedente, atât prin restituirea adevărată a textului după manuscriptele originale pe care am fost destul de fericiţi a le afla", combate, argumentat, pe *totul* al lui Mihail Dragomirescu, considerând că acesta a căzut „într-o eroare". Argumentaţia lui Cuciureanu se face şi pe baza logicii poetice a textului poemei.

Cunoscător remarcabil al limbii provensale, Ştefan Cuciureanu s-a aplecat cu mare atenţie asupra unui alt mare poet român prezent în aria neolatină: Vasile Alecsandri. Amplul studiu *Traduceri provensale din Alecsandri*[48] rămâne de referinţă în bibliografia românească despre bardul de la Mircesti. Ca şi în cazul tălmăcirilor din poezia eminesciană, şi acum el analizează contribuţia fiecărui traducător în parte la redarea cât mai fidelă a poeziei lui Alecsandri.

Lucru arhicunoscut, legăturile lui Vasile Alecsandri cu mişcarea felibristă îl determină să trimită la Montpellier, pentru concursul literar cu tema stabilită anticipat, o poezie, *Cântecul gintei latine*, conform tematicii prestabilite de organizatori. Ştefan Cuciureanu nu discută aspecte privind mişcarea felibristă şi raporturile literare ale lui Alecsandri cu reprezentanţii ei, pentru că „entuziasmul poetic care a însufleţit pe anacronicii *trobairi provensali*, de pe la jumătatea a doua a veacului trecut, a murit împreună cu ideile lingvistice şi literare ale grupului, după cum istoria a îngropat fără multă pompă ambiţiile în afară de timp ale pan-latinismului felibrist, nerămânând din toată râvna aceasta pe plan literar, în afară de poemul lui Mistral, decât doar puţine realizări poetice de seamă, iar pe cel istoric, preocupări filologice asupra limbii provensale". În schimb, se face o judicioasă analiză a prezenţei poeziei lui Alecsandri în spaţiul cultural provensal.

Cânticul gintei latine, tradus de Frédéric Mistral cu titlul *La Cansoun dóu latin* (*Cântecul latinului*), apare în „Le Centenaire de Favre", (Montpellier, 1884), tot aici se publică şi traducerea lui A. Langlade, în dialect languedocien, a aceleiaşi poezii. Cuciureanu susţine că poezia este o „compunere de circumstanţă, un fel de înjghebare poetică silită şi naivă în jurul unei idei anistorice, *Cânticul* lui Alecsandri capătă în versiunile lui Mistral şi Langlade oarecare eficienţă. Ambii traducători caută expresia vie, termenul concret. Ei devin, în genere, mai dinamici

[45] M. Carp, *op. cit.*
[46] Publicat în „Limba română", Bucureşti, anul XV, nr. 5, 1964, p. 54–61.
[47] Vezi „Limba română", Bucureşti, anul IX, nr. 3, 1961, p. 85–90.
[48] Publicat în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Iaşi, anul VI (1955), nr. 3–4, p. 209–227.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

şi în acelaşi timp mai plastici (îndeosebi Mistral). Retuşând pe alocuri originalul, ei vor izbuti să-i acorde în cele din urmă un relativ credit poetic. Dar, cu toate intervenţiile, defectele conceptuale nu se pot îndrepta fără abolirea poeziei în întregime".

Din Alecsandri au mai tradus Anfos Tavan: *Lou Sergent* (*Sergentul*), *Pohod na Sibir*, căreia i se adaugă subtitlul explicativ *La cadeno pèr la Siberio* (*Convoiul pentru Siberia*), *La Legendo dóu Muguet* (*Legenda lăcrimioarei*), W. C. Bonaparte – Wyse, *Per l'Album d'uno Chatouno parisenco* (*Pe albumul unei copilițe pariziene*), iar traducerea poeziei *Creanga de stejar* a fost făcută de Berluc-Perussis după versiunea franceză *Le petit rameau*. Pentru fiecare versiune, Cuciureanu face amănunţite analize pe text.

Fără să fi avut posibilitatea de a le compara cu originalele, el menţionează şi alte tălmăciri: Paul Barbe a tradus în versuri tuluzane *Hora Unirii*, Gabriel Azaïs, *Biondineta* (în provensală, *Bloundineto ou la Pourtairo d'aiguo de Veniso*), o altă versiune a *Cântecului gintei latine* (în dialect languedocien) fiind realizată de V. Lieutaud.

Problematica discutată în acest studiu se regăseşte şi în articolul *Alecsandri în limba provensală*.

Prezenţa operei lui Alecsandri în Italia este urmărită în *Alecsandri în „Nuova rassegna di letterature moderne"*, revista florentină în care sunt publicate traduceri realizate de Ugo Ceccarelli (*Fine dell'autunno, Ieri e oggi* şi *Il cavallo del cardinale Bathor*) şi Pier Emilio Bosi (*Peneş Curcanul – Peneş il dindo*; *Cântecul gintei latine – Cantica della gente latina*; *Mândruliţa de la munte – Pastorella del bel monte* şi *Mioriţa – Mioritza*), acesta din urmă publicând şi trei articole despre „bardul de la Mircesti".

Nu puţine sunt portretele şi prezentările făcute unor mari creatori ai culturii universale, precum Aristofan, Horaţiu, Dante Alighieri, Leonardo da Vinci, Miguel de Cervantes y Saavedra ori Gabrielle D'Anunzzio, Alfredo Panzzini, Giovani Papini, Benvenuto Celini, la care i-a adăugat pe cunoscutul traducător al *Iliadei* şi *Odiseei*, George Murnu şi pe reputatul Teofil Simensky.

Indimenticabile au rămas, pentru cei care l-au ascultat, înregistrările transmise în eter de către Radio Iaşi, unde se mai păstrează, în fonoteca de aur, doar cinci: *Literatura prerenaşterii. Dante Alighieri*; *Ovidiu, despre străvechiul pământ românesc*; *Eminescu în conştiinţa latină*, din nou despre *Dante Alighieri* şi, ultima, *Constelaţia lirei. Pagini din poezia italiană contemporană*, în tălmăcirea lui, emisiune realizată împreună cu actriţa Domniţa Mărculescu.

O menţiune specială trebuie făcută cu privire la numărul foarte mare de recenzii asupra unor cărţi semnate de autori italieni, dar şi români, demonstrând prin aceasta că o recenzie bună valorează cât un studiu amplu, după cum afirma A. Philippide. Iată, pe larg, convingerea lui Philippide:

„O recensie este o istorie literară în mic; adică, în vreme ce istoria literară se ocupă cu literatura unui popor, ori a unei perioade de timp, ori a unui gen literar, recensia se ocupă cu opera ori cu operele unui scriitor. Istoria literară apare apoi în

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

volum, recensia apare ca articol de revistă ori de ziar. Măcar că mică, dar e foarte importantă recensia, căci ea ține în curent pe învățat cu noutățile apărute în domeniul acestuia. După recensiile publicate în reviste anume destinate acestei meserii, învățații se hotărăsc adeseori dacă trebuie ei însiși să citească cutare operă ori ba. Ba sunt mulți, mai ales la noi, care prin recensii se dispensează de osteneala de a mai citi în general vreo carte. Specialistul român mai ales excelează în chipul de a se cultiva astfel prin procurator și este așa de meșter, încât e în stare ca pe baza unei recensii să facă el însuși o recensie mai lungă decât acea a procuratorului.

Recensia trebuie să împlinească toate condițiile unei istorii literare, astfel că în ea cititorul să găsească reflexul fidel al operei însăși. Recensentul trebuie să cetească cu adevărat, apoi să priceapă, și apoi să judece din punct de vedere al genului literar căruia aparține opera. Calitățile și defectele trebuie constatate din punctul de vedere al noțiunii acestui gen literar, noțiune pe care recensentul trebuie numaidecât să o poseadă. În sfârșit, recensentul trebuie să țină socoteală de raporturile operei, de împrejurările adecă în care ea a apărut și în care se găsește"[49].

Indubitabil, Cuciureanu a ilustrat în mod exemplar acest domeniu. Este suficient să amintim recenziile publicate în „Convorbiri literare", „Cuget clar" și „Vremea", în perioada 1939–1943, destul de numeroase, mai ales asupra lucrărilor unor autori italieni, dintre care amintim pe: Giulio Bertoni, *Lingua e cultura* (1939); Giuseppe Zoppi: *Antologia della letteratura italiana* (1939); Mario Corsi, *Il teatro all'aperto in Italia* (1939); Giovanni Papini, *Italia mia* (1939); Salvatore Sibilia: *Schema per un corso di storia dell'arte italiana* (1939); Umberto Cianciòlo: *La carità dottrinale di Dante* (1941) și *Poesie scelte di Mihai Eminescu* (1941); Mario Ruffini, *Antologia romena (testi moderni)* (1940); Paolo Soldati, *La poesia di Octavian Goga* (1939); Ramiro Ortiz, *Per la storia della cultura italiana in Rumania* (1943) și mulți alții, cărora li se adaugă o serie de autori români precum Alexandru Marcu, cu *Ugo Foscolo* (1940) și *Antologia criticii italiene de la Giambatistta Vico până la Benedeto Croce* (1941), D. Bolintineanu, G. Șt. Cazacu, M. Beniuc, Pericle Martinescu, Petre Stati, George Voevidca și alții, unii dintre aceștia fiind traducători de excepție, cum a fost inegalabilul G. Murnu.

Imaginea nu poate fi completă dacă nu vom menționa și câteva recenzii din perioada ieșeană. Este vorba despre H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului Roman* (1960), Bruno Migliorini, *Storia della lingua italiana* (1961), Iorgu Iordan, *Scrieri alese* (1968), Rosa Del Conte, *Mihai Eminescu o dell'Assoluto* (1962), Al. Balaci, *Storia della letteratura italiana* (1962).

Atunci când Umberto Cianciòlo a fost atacat pe nedrept de către Liviu Onu într-o recenzie asupra traducerilor în limba italiană din creația eminesciană, apărute în *Poesie scelte di Mihai Eminescu*, în 1941, în Italia, Cuciureanu a intervenit prompt, subliniind greșelile recenzentului, stabilind adevărul și considerând că „Eminescu a fost redat într-un adevărat limbaj poetic italian, de o minunată gamă de nuanțe: culoare,

[49] A. Philippide, *Specialistul român. Contribuție la istoriea culturii românești din secolul XIX*, Iași, Editura „Vieții românești", 1907, p. 3.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

sunet, armonie, contur şi aşa mai departe"[50]. În ceea ce îl priveşte pe recenzent, sentinţa aplicată este mai mult decât dură: „Tot aşa precum greşeala din versiunea textului evanghelic «mai degrabă va trece *cămila* prin urechile acului...» se cerea îndreptată prin «mai degrabă va trece *odgonul* (funia, frânghia) prin urechile acului», fiindcă şi aici traducătorul se oprise asupra primului înţeles grecesc al cuvântului. «Cămila» are cu acul cam ceea ce are d-l Onu cu limba italiană".

Şi atunci când profesorul Gavril Istrate a fost atacat pe nedrept de către A. Dumitraşcu, pentru cele afirmate în studiul *O nouă ediţie a Ţiganiadei*, publicat în revista „Limba română" (anul III, nr. 2), Cuciureanu intervine prompt: „Nu tot aşa de satisfăcuţi de obiectivitatea critică a tov. A. Dumitraşcu, din respect pentru adevăr, ne simţim obligaţi să-l restabilim"[51]. Este subliniat faptul că recenzia semnată de G. Istrate este un serios studiu filologic, în care sunt atinse numeroase aspecte ale limbii lui Budai-Deleanu, precum chestiuni de vocabular specific, arhaisme, fapte fonetice caracteristice graiurilor din Transilvania. Se discută apoi întrebuinţarea formelor verbale nesufixate *(amege, amurte)* şi sufixate, aspectul latinist şi neologic al limbii lui Budai-Deleanu, elementele proprii, „moldovenizarea" şi „literarizarea" limbii lui de către Cardaş, tendinţe nesemnalate în nota ediţiei Byck, lectura *mersă* preferată de acesta, deşi manuscrisul indică uneori lectura *mearsă* şi altele.

Cuciureanu demonstrează, pe bază de argumente lingvistice, reaua credinţă a semnatarului acelei *Note*[52].

O altă categorie de articole şi de studii vizează aspecte istorice: *Hurmuzăcheştii, Correspondance de Georges G. Cantacuzène, ancien premier secrétaire de l'Agence diplomatique de Roumanie à Rome*, la care am putea adăuga unele articole conjuncturale, precum *Generale I. Antonescu, capo dello stato e presidente del Consiglio dei Ministri: Per la realizzazione della Romania legionaria. Proclamazioni, discorsi, avviamenti* şi *Horia Sima, I rapporti romeno-ungherese.*

A publicat, de asemenea, medalioane dedicate unor oameni pe care i-a cunoscut (şi care au dispărut în anii războiului), precum Ion Ţurcan, Ion Chiriuc, Ion Roşca şi Vasile Scurtu, autorul lucrării *Termeni de înrudire în limba română.*

S-a aplecat cu mare atenţie asupra *Divinei comedii*, în versiunea lui George Coşbuc, publicând două interesante materiale: *George Coşbuc, exeget al lui Dante* şi *G. Coşbuc, cunoscător al limbii italiene.*

[50] Ştefan Cuciureanu, *Recenzia unei recenzii*, în „Convorbiri literare", Bucureşti, anul LXXVI (1943), nr. 1/ianuarie 1943, p. 74.

[51] Ştefan Cuciureanu, *O notă „critică" din „Gazeta literară"*, în „Iaşul nou", Iaşi, anul V, 1954, nr. 3/decembrie 1954, p. 299.

[52] Rugându-l pe profesorul Gavril Istrate să ne dea unele explicaţii în legătură cu notiţa din „Gazeta literară", am primit următorul răspuns, pe care a ţinut să ni-l prezinte în scris: „Am stat de vorbă cu profesorul Byck, căruia i-am spus: «Nu-i aşa că A. Dumitraşcu este un nume fictiv? El nu are buletin de identitate nici din Bucureşti, nici din altă localitate a ţării. Pe numele lui adevărat, A. Dumitraşcu se numeşte J. Byck; am dedus aceasta din analiza textului. Ştiu că n-o să puteţi fi de acord cu mine». Şi am mai adăugat cu oarecare maliţie: «Sunteţi sensibil mai în vârstă decât mine şi aştept să restabilesc adevărul după moartea dumneavoastră. Omul a rămas mut, n-a mai rostit nici un cuvânt». Această discuţie a avut loc în gara din Bicaz, în vara anului 1954. Iaşi, 26 august 2008 G. Istrate".

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

În întreaga sa activitate, Ştefan Cuciureanu a acordat o atenţie deosebită raporturilor culturale dintre Italia şi România. Încă din perioada bucureşteană a „Convorbirilor literare" s-a manifestat plenar în acest domeniu, publicând articole şi studii de referinţă, precum: *Vederi pascoliene*, *Giovanni Papini şi arta modernă*, *Poezia lui Giovanni Pascoli*, *Giovanni Pascoli şi limba română*, *Un prieten al românismului: Giulio Bertoni*, dedicat memoriei profesorului său de la Facultatea de Litere din Roma, cel care i-a fost şi îndrumător în realizarea tezei de doctorat.

Unele aspecte de cultură italiană le-am putut urmări în *Carnet italian* sau în *Bibliotecile italiene, comori de cultură.*

De menţionat faptul că, în Italia fiind, la studii, l-a ajutat pe Raoul Lucidi în realizarea unei gramatici a limbii române, publicată la Florenţa şi căreia autorul îi mulţumeşte sincer pentru sprijin: „Mulţumim D-lui Prof. Ştefan Cuciureanu, membru al Şcolii Române din Roma, pentru concurs"[53].

O activitate mai puţin cunoscută a profesorului Ştefan Cuciureanu a constituit-o cea de critic de artă plastică. A publicat interesante cronici despre unele expoziţii, încă din perioada „Convorbirilor literare". Relaţiile sale cu lumea pictorilor ieşeni se poate constata cu uşurinţă din cele scrise de către pictorul ieşean Victor Mihăescu Craiu pe o invitaţie la un vernisaj care avea loc în sala „Victoria", din Piaţa Unirii, în 20 „curent", fără indicaţii cu privire la dată: „Amintire din partea mea lui Cuciureanu, eminent profesor şi distins încurajator şi înţelegător al artiştilor. V. Mihăiescu Craiu".

O discuţie separată comportă comunicările şi conferinţele pe care Profesorul le-a susţinut în diferite instituţii şi cu diverse ocazii. Unele dintre acestea au fost tipărite, fie în forma prezentată, fie cu ajustări ulterioare. Cele mai multe au rămas în manuscris, adesea pierzându-se. În cazul unor titluri, Profesorul indică faptul că au fost publicate, probabil fiind vorba de un *lapsus memoriae*. Chiar şi unii dintre cei care l-au cunoscut şi au scris despre Ştefan Cuciureanu susţin că parte dintre lucrări ar fi fost tipărite. Astfel, într-un memoriu de activitate, Profesorul trece în rândul lucrărilor publicate studiul *Manuscrisul gramaticii româneşti a lui Pier Emilio Bosi* ca fiind tipărit în revista „Limba română", nr. 4 din anul 1957. Or, nu numai în numărul cu pricina, ci în toată colecţia revistei nu există un astfel de studiu. Iar Stelian Dumistrăcel indică studiul *De la „rusteghi" la „bădăranii"*, care fusese prezentat sub formă de comunicare ştiinţifică, în anul 1963. Cu privire la astfel de lucrări, noi credem că acestea au fost audiate şi de către respectivii autori[54].

[53] Raoul Lucidi, *Gramatica limbii române*, Ediţia I, Firenze, G. C. Sansoni-editore, 1938, p. 3.

[54] Este necesar să precizăm că pentru identificarea scrierilor lui Ştefan Cuciureanu am utilizat şi *Buletinul bibliografic al Camerei Cărţii din R.P.R. Articole şi recenzii din ziare şi reviste*, editat de Comitetul pentru Aşezămintele Culturale de pe lângă Consiliul de Miniştri, începând cu anul 1953, Bucureşti. Din anul 1954, editorul a fost Ministerul Culturii, Camera Cărţii din R.P.R, iar din anul 1957, Biblioteca Centrală de Stat. Începând cu nr.13/1957, se va numi *Bibliografia periodicelor din Republica Populară Română*. De asemenea, am utilizat *Bibliografia lucrărilor de lingvistică apărute în ţara noastră după 23 august 1944*, publicată în nr. 4/1959 al revistei „Limba română", şi apoi *Bibliografia* publicată, an de an, începând cu 1960, în aceeaşi revistă.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

Un alt autor, scriind despre *Eminescu în viziunea lui Ştefan Cuciureanu*, enumeră studiile referitoare la acest subiect, indicându-le corect sursa bibliografică, dar adaugă şi un studiu (inexistent, am spune noi), *Mihai Eminescu – contribuţii filologice*, fără a-i indica vreo sursă[55], deşi, într-un alt loc, înşiruie acelaşi titlu printre proiectele de perspectivă ale Profesorului[56].

Comunicările susţinute în cadrul colectivului de lingvistică al Filialei Iaşi a Academiei R.P.R., până în anul 1966, dar neidentificate ca publicate, au fost: *Pier Emilio Bosi şi literatura română*, *Lexic regional (com. Voitinel, raionul Rădăuţi)*, *Influenţa italiană asupra lui P. Maior* (1958)[57], iar cele prezentate la Universitatea din Iaşi sunt, printre altele: *Civiltà neolatina*, *G. Brandt – La concurrence entre* soi *et* lui, eux, elle(s). *Étude de syntaxe historique française*, care apăruse în 1944, *Din lexicul răvaşului popular*, toate susţinute în anul 1949, apoi *Limba lui Franco Sacchetti*, *Idei progresiste în Renaşterea italiană*, *Un aspect al folclorului nostru: Răvaşul versificat*, *Probleme de limbă în „Cantar de Mio Cid"* (1959), *Dante în româneşte* (1959), *Influenţe italieneşti în lucrările reprezentanţilor Şcolii Ardelene* (1958)[58], *Proza lui Leonardo da Vinci* (1958), *Infinitivul în principalele limbi romanice* (1964), pe când în cadrul Filialei ieşene a Academiei R.P.R. a susţinut *Italienisme la Eminescu* (1955), *Orientarea italienistă a lui I. Eliade Rădulescu*, iar la Societatea Română de Lingvistică Romanică, *Petru Maior – precursor al lingvisticii romanice în ţara noastră*, prezentată în data de 27 noiembrie 1964[59].

Cu ocazia unor simpozioane organizate de către Universitate, împreună cu alte instituţii locale sau în cadrul Universităţii Populare din Iaşi, conformându-se cerinţelor epocii, a susţinut o serie de conferinţe comemorative despre *Aristofan* (1954), *Cervantes* (1956), *Leonardo da Vinci* (1958), *Torquato Tasso* (1958), *Carlo Goldoni* (1960), *Ovidiu* (1963), *Michelangelo* (1964), *Dante Aligheri* (1965), *Romantismul italian* (1965), *Renaşterea italiană* (1965), *Arta Renaşterii italiene* (1965).

Unele dintre aceste manifestări au rămas antologice, fie prin calitatea de excepţie a lectorilor, aşa cum s-a întâmplat la 19 decembrie 1965, când Universitatea, Societatea de Studii Clasice, filiala Iaşi, şi Comitetul Regional de Luptă pentru Pace au organizat Simpozionul „Quintus Horatius Flaccus", cu ocazia aniversării a 2 000 de ani de la naşterea poetului, avându-i ca vorbitori pe Th. Simensky, Şt. Cuciureanu, Cicerone Călinescu şi Traian Diaconescu.

Tot în anul 1965, la solicitarea Comitetul Regional de Luptă pentru Pace, care preciza că a „fost găsit ca unul din cei mai competenţi spre a ne ţine şi a ne

[55] Vezi Petre Herţanu, *Permanenţe culturale româneşti şi universale*, Iaşi, Editura „Princeps Edit", 2006, p. 78.

[56] *Ibidem*, p. 71.

[57] Vezi „Studii şi cercetări lingvistice", Bucureşti, anul X, nr. 10/1959, p. 121.

[58] Idem, p. 58. Prezentarea a avut loc în cadrul celei de a V-a Sesiuni ştiinţifice a Universităţii „Al. I. Cuza", din 20–22 iunie 1958.

[59] Faptul este atestat de două scrisori trimise de către A. Meţulescu (?) şi Al. Niculescu, secretar şi, respectiv, secretar adjunct al Societăţii Române de Lingvistică Romanică, la data de 25 septembrie şi la 6 noiembrie 1964 (Vezi *Anexa VIII*).

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

scrie o conferință, de 7–9 pagini, privind figura cea mai tristă a literaturii universale, anume *Viața și opera lui Dante Alighieri*, cu ocazia a 700-a aniversare a nașterii sale"[60], Cuciureanu se achită admirabil de această sarcină.

Despre modul în care făcea prezentările vieții și operei marilor personalități ale culturii, Stelian Dumistrăcel își amintește: „Dar lirica italiană era convocată spre sensibilizarea inimilor chiar în neașteptate ocazii publice. Țin minte că, odată, de un 8 Martie, la sărbătorirea «Zilei Femeii», Maestrul și-a omagiat colegele recitându-le și versuri din *Vita nuova* a lui Dante Alighieri, de la «Tanto gentile e tanto onesta pare / La donna mia quand'ella altrui saluta», până la «E par che de la sua labia si mova / Uno spirito soave vien d'amore / che va dicendo a l'anima: sospira» (nu pot să nu consemnez faptul că, printre persoanele de calitate din conducerea Filialei Iași a Academiei a făcut o asemenea impresie, încât a fost propus și ales ca președinte al Comitetului sindical de la Filială..."[61]

O listă manuscrisă, intitulată *Eseuri de literatură universală*, cuprinde, afară de o serie de titluri deja menționate, și următoarele: *Poetul mării și al pescarului* (înlocuiește *Poezia mării la Ovidiu*, iar altădată apare cu titlul *Ovidiu – poet al vieții marine*), *Stilul literar al lui Leonardo da Vinci*, *Critica socială a lui Goldoni*, *G. Pascoli – cititor de literatură română*, *Pier Emilio Bosi – un pionier al culturii noastre în Italia*, *„Infernul" în versiunea lui I. Țundrea*, *Piesa franceză „Les trois bonnets de la contesse" în traducere provensală*, *O scrisoare inedită a lui Mistral*, *Cunoștințele de italiană ale lui Coșbuc*, *Zorile poeziei portugheze*, *Originalitatea poemei „Cantar del Mio Cid"*.

Cu ocazia susținerii acestor prelegeri, erau puse în evidență savoarea și densitatea intelectuală a rostirii, vasta cultură și fenomenalul apetit pentru aceasta, dovedind, pe lângă o pătrunzătoare inteligență, o deosebită sensibilitate a omului de litere, dublată de un rafinament intelectual aparte.

Trebuie să menționăm faptul că unele lucrări ale lui Cuciureanu au circulat în manuscris. Spre exemplu, Stelian Dumistrăcel, în studiul *Din istoricul folosirii cuvântului mașină în limba română*, citează la nota 3, manuscrisul *Un adept al lui Eliade: I. D. Negulici* al lui Șt. Cuciureanu[62].

Nu lipsite de interes sunt referatele analitice făcute unor lucrări pregătite pentru tipar, precum *Gramatica limbii italiene. Morfologia* a lui G. Lăzărescu, *Gramatica limbii italiene. Sintaxa* de Despina Mladovean, ori pentru unele teze de doctorat: Marius Sala, *Limba spaniolă vorbită de evreii din București* (1967), Maria Iliescu, *Graiurile italienilor friulani din România* (1967) și altele.

Au rămas în stadiul de proiect: *Figuri din literatura universală. Studii*, *Din poezia universală. Traduceri*, *Poezia italiană contemporană. Antologie*, *Răvașul*

[60] Vezi *Anexa VII*.

[61] Stelian Dumistrăcel, *Ștefan Cuciureanu: Cultul Italiei*, în volumul *80 anni di italienistica presso l'Università «Al. I. Cuza»" Iași. Atti del Simposio Internazionale di Iași (12–13 Maggio 2006)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2006, p. 184.

[62] Vezi „Limba română", București, anul XII, nr. 5/1964, p. 455.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

popular în versuri, O mărturie literară despre „Academia" de la Cotnari, Reminescenze dantesche nell'opera di M. Eminescu, „Legenda ciocârliei" în versiune provensală[63].

Legat de această problemă, trebuie să spunem că profesorul Cuciureanu a fost un „tip vocal", cucerind, în expunere, prin cultură, rafinament, mod de prezentare, conferinţele sale umplând sălile cu un select auditoriu. Din păcate, nu întotdeauna s-a preocupat de publicarea textelor respective, acestea rămânând manuscrise, a căror soartă nu o mai cunoaştem[64].

Exceptând studiul *Termenii romanici în gestul „figa"*, care a fost retipărit într-o revistă suceveană, „Bucovina literară", anul XVI, nr. 11–12 (189–190), noiembrie–decembrie 2006, p. 40–43, niciun alt articol sau studiu nu a fost retipărit, Cuciureanu nepublicând niciodată, în volum, lucrările sale.

Cauzele unei astfel de situaţii ar putea fi mai multe, fie legate de contextul politic în care s-a manifestat ştiinţific, fie şi de viaţa personală, organic împletită cu cea a boemei ieşene.

Niciodată el nu a încercat să adune între coperţile unei cărţi studiile şi articolele sale publicate atât în Roma, în „Romana" (*Ordinamento dell'insegnamento elementare e medio romeno*) şi într-o multitudine de reviste literare ori publicaţii de strictă specialitate, precum „Convorbiri literare", „Iaşul literar", „Ateneu", „Cronica", „Cuget clar" („Noul Semănător"), „Universul literar", „Revista Societăţii Ştiinţifico-Literare «Tinerimea Română»", „Studii şi cercetări ştiinţifice" (Iaşi), „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza» din Iaşi", „Limba română", „Anuarul de filologie" (Iaşi) sau în volume omagiale ori prefeţe la diferite cărţi.

Amintim aici şi creaţia originală, cristalizată în plachetele de versuri *Poem dacic* şi *Vouă şi mie duhovnicie* (1939), ambele semnalate prompt de către presa bucureşteană, precum şi sonetele *Ovidiu, Dante*, apărute în antologia *Poezia ieşeană contemporană* (1968), realizată de Ion Popescu, creaţii ce vădesc elan poetic şi vigoare expresivă.

Plachetele de versuri au fost semnalate ca fiind „două elegante volume de versuri"[65], iar Vasile Damaschin consideră versurile ca fiind „poezie de gândire"[66].

[63] Este necesar să precizăm că împreună cu profesorul Cuciureanu, înaintea decesului său, lucram la realizarea unui amplu studiu privind *Curentul italienist în limba română*. Parcursesem toată bibliografia şi ne apropiam de finalul fişării autorilor care au utilizat italienisme în lucrările lor, fie traduceri, fie originale. Din păcate, nu am început redactarea unui text anume.

[64] Referitor la acest aspect, profesorul Gavril Istrate, într-o discuţie pe care am avut-o în vara anului 2010, afirma că Şt. Cuciureanu a moştenit spiritul Literelor cernăuţene, unde se acorda o atenţie importantă prelecţiunii şi mai puţin textului scris, sălile pline până la refuz de către un avizat auditoriu putând a fi comparate cu câte o veritabilă Agora.

[65] „Gazeta cărţilor", Ploieşti, anul IX, nr. 13–14/1939, p. 1.

[66] Vasile Damaschin, *Două plachete...*, în „Seara", Bucureşti, anul III, nr. 702/22 februarie 1940, p. 2.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

O prezentare avizată asupra *Poemului dacic* face Octav Ungureanu, care notează: „Am zăbovit ceasuri multe peste poemul d-lui Cuciureanu. La prima citire, nu am putut să prind nimic din farmecul ascuns al versurilor atât de pline de înțeles și atât de măiestrit dăltuite. Când am dat însă de secretul lor, am avut clipe de adâncă satisfacție spirituală și am rămas că mă aflu în fața unui poet cu nenumărate posibilități de a-și face gândul cântec.

Poemul este o proslăvire a dacilor. Scurta lor istorie de înălțări și poticniri este prinsă în versurile d-lui Cuciureanu ca de un adevărat urmaș al lor, cum de altfel se simte însuși poetul: „În chipuri de zei / În mine / Dormiți / Moșii mei"[67].

Recenzentul consideră versurile plachetei ca fiind un poem de o frumusețe deosebită.

Și „Universul literar" publica, la rubrica *Literatură, artă, idei...*, o scurtă prezentare a *Poemului dacic*, cu promisiunea revenirii asupra subiectului: „Fructul poetic al meditațiilor d-lui Cuciureanu asupra istoriei strămoșilor noștri carpatici este acest poem, în care numeroase versuri au nevoie să fie explicate prin citate din autorii greci și latini"[68].

D. Murărașu, în *Istoria literaturii române*, nota: „Mai izolat de gruparea celorlalți este Șt. Cuciureanu, meditații și frânt în avântul imaginației din pricina livrescului, interesant totuși în *Poem dacic* (1940)". *Gruparea celorlalți* era alcătuită din Traian Chelaru, George Drumur, Teofil Lianu, Vasile I. Posteucă, Nicolae Roșca, Iulian Vesper, E. Ar. Zaharia, care și-au „dat pe față posibilitățile artistice în plachete de versuri apărute în anii din urmă"[69].

Asupra celor două plachete se pronunță, peste vreme, Dragoș Cojocaru, care afirmă: „Prima, intitulată *Poem dacic*, preia ca *motto* un fragment din cantona *Italia mia* a lui Petrarca, unde autorul descoperă o mișcătoare definiție a etnicului, și cuprinde 11 compoziții de recuperare a străvechilor obârșii sub zodia unei visări mitologizante susținute inclusiv prin recursul la istoriografie și e dedicată «Ție, apurure dac!». Vom cita, spre exemplificare, finalul ultimei compoziții: «De te-au uitat ceilalți, străbune, / Din tine strâmbă creștere, / În scormoniri. În peștere // Acolo.../ În pânzele vremii albite de soare.../ O potrivă cu voi, / În chipuri de zei, / În mine, / Dormiți, / Moșii mei!» Cea de a doua, *Vouă și mie duhovnicie*, e o înfiorată căutare a miezului ultim al cuvântului, între spiritualitate și întrupare, cu inflexiuni populare sublimate de pe poziția unei «sărăcii» de esență divină, asumată cu smerenie și mărturisită ca renunțare la zorzoanele concrete ori abstracte ale vieții mundane: «Poezie, // De-aș putea să-ți sorb nectarul, / Până-n finea veacului, / Gălbenuț săracului, / Zori, miji-i-ar darul. // Că de-a pururi vrăjitoare /

[67] Octav Ungureanu, *Șt. Cuciureanu: „Poem dacic"*, București, Editura „Bucovina", I. E. Torouțiu, 1939. 65 p., în „Tinerețea", București, anul IV, nr. 1/1940, p. 41–43 (n. ed.).

[68] I. C. Popescu-Polyclet, *Poem dacic*, în „Universul literar", București, anul XLIX, nr. 10/2 martie 1940, p. 8.

[69] D. Murărașu, *Istoria literaturii române*, Ediția a IV-a, București, Editura „Cartea românească", 1946, p. 397.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

Tu-mi duci doruri călătoare / Şi nădejdile-mi din soare, // Poezie, / Sihăstrie, / Mană bună. / Pâine vie. // Suflet fără de albie»"[70].

Interesant este faptul subliniat de către Dragoş Cojocaru, potrivit căruia, „în *Dicţionarul literaturii române*, în curs de zorită elaborare, profesorul Cuciureanu nu figurează cu rubrică, cele două volumaşe de versuri fiind ori insuficiente (pentru integrarea într-o companie, la drept vorbind, când ilustră, când hilară), ori pur şi simplu necunoscute"[71].

Acelaşi regret pentru nedreptatea care i s-a făcut îl încearcă şi profesorul Gavril Istrate: „El nu figurează, de exemplu, nici în *Dicţionarul scriitorilor români* (coordonatori Mircea Zaciu, Marian Papahagi şi Aurel Sasu), nici în cel al ieşeanului Nicolae Busuioc, apărut în trei ediţii până acum.

L-am găsit menţionat doar în *Dicţionar de literatură Bucovina*, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera", 1993, p. 56, unde Emil Satco şi Ioan Pînzar îi consacră un articol sumar, în care sunt menţionate doar o parte dintre studiile din „Convorbiri literare"[72].

Dotat cu evidente înclinaţii literare, cu o deosebită sensibilitate poetică, profesorul Ştefan Cuciureanu a adăugat cercetării obiective o serie de realizări literare, traducând admirabil, în aceeaşi măsură, hexametrii lui Ovidiu din *Haleuticele*, ori din elegiile lui Horaţiu[73], *Cântarea creaturilor* de San Francesco D'Assisi[74], fragmente din scrisorile lui Leopardi: *Lui Pietro Giardini* (30. IV. 1817) şi *Lui Giuseppe Melchiorri* (5. III. 1824), fabule şi sonete scrise la 11 ani (*Moartea lui Hector*, *Sonet pastoral*)[75], apoi *Elegia a zecea* (*Principelui Despot. Despre biblioteca şi şcoala întemeiată*) a lui Johannes Sommer Pirnensis, rămasă nepublicată până în prezent[76], *Calea ferată* de G. Pascoli[77], *Poezii pentru Alexi* de Claudiu Martelli[78].

La cererea mai tânărului său amic, poetul tecucean Dionisie Duma, a transpus în limba italiană poezia *Partito, Ceausescu, Romania*[79].

Poate una dintre realizările cele mai mari, în calitate de traducător şi editor, o constituie transpunerea în limba română a lucrării *Tractatus de computis et*

[70] Dragoş Cojocaru, *Ştefan Cuciureanu, poet şi italienist*, în „Convorbiri literare", Iaşi, anul CXL, nr. 5 (125), mai 2006, p. 142, şi în volumul colectiv: *80 anni di italianistica presso l'Università „Al. I. Cuza", Iaşi. Atti del Simposio Internazionale di Iaşi (12–13 maggio 2006)*, Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 2006, p. 126.

[71] *Ibidem*.

[72] Gavril Istrate, *Profesorul Ştefan Cuciureanu*, în „Cronica", Iaşi, anul XLIII, nr. 12/decembrie 2010, p. 3.

[73] Tipărite pentru prima dată în vol. IV al ediţiei noastre.

[74] Apărut în „Convorbiri literare", Bucureşti, anul LXXV, nr. 8–10/august–septembrie 1941, p. 1 097–1 098.

[75] Publicate în „Convorbiri literare", Iaşi, nr. 12 (36)/30 iunie 1973, p. 12.

[76] Vezi în vol. IV al ediţiei noastre.

[77] În „Cuget clar" (Noul „Sămănător"), Bucureşti, anul III, nr. 19/18 noiembrie 1938, p. 301.

[78] Apărută în „Ateneu", Bacău, anul 11, nr. 4/ aprilie 1974, p. 15.

[79] Dionisie Duma, *Partidul, Ceausescu, Romania*, în „Convorbiri literare", Iaşi, anul LXXXIX, nr. 1 (1 157)/ ianuarie 1983, p. 16.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

scripturis, adică *Tratatul de contabilitate în partidă dublă*, al lui Luca Paciolo, publicat la Veneţia, în anul 1494 şi, într-o nouă ediţie, în 1523, text de o dificultate deosebită. Lucrarea a fost semnată împreună cu universitarul de la Facultatea de Ştiinţe Economice, profesorul Dumitru Rusu, Ştefan Cuciureanu realizând în exclusivitate traducerea, studiul introductiv şi notă asupra ediţiei, profesorul Dumitru Rusu discutând aspectele ştiinţifice abordate de către Luca Paciolo.

A tradus, de asemenea, din Mario Rufini, *Dante. Miscellanea*[80], *Cântul XXI* din *Purgatoriu*[81], *Învăţământul limbii române la Universitatea din Torino*[82], dar şi din română în italiană, aşa cum a făcut cu studiul lui Vasile Arvinte, *Elementi retoromanzi nella terminologia forestale romena*[83].

A dat o mână de ajutor, traducându-le textele în limba italiană, trupelor de actori care prezentau spectacole în Italia. A colaborat cu Valentin Silvestru, pentru care a tradus *Ercole alla ricerca delle mele d'oro* şi a făcut prezentarea în limba italiană a operei lui Ion Creangă.

Există în însemnările sale bibliografice două menţiuni că a tradus capitolul *Giambattista Vico*, semnat de Vicenzo De Ruvo, din *Antologie filosofică. Filosofi străini*, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1943, p. 345–368. Verificând, am constatat că traducerea este semnată cu numele Marinela Coandă. Nu cunoaştem dacă este vreun pseudonim, Profesorul precizând că a publicat şi sub diferite pseudonime, fără a preciza care[84]. Nu ne-am putut da seama dacă este o greşeală sau nu. Din analiza filologică a textului, nu am reuşit să concluzionăm că textul ar putea aparţine, stilistic, profesorului Ştefan Cuciureanu. Noi ne facem doar datoria să semnalăm acest aspect[85].

Este de reţinut faptul că în anul 1972, Editura Univers intenţiona să publice un volum cu traducerile lui Horaţiu. Aceasta a cerut şi profesorului Cuciureanu o probă de traducere. Profesorul s-a conformat şi, nu mult mai târziu, editura a confirmat alegerea sa printre traducătorii operei lui Horaţiu.

Nu ştim cauzele pentru care Ştefan Cuciureanu nu a mai fost agreat printre traducătorii lui Horaţiu, deşi era cunoscută minunata transpunere în română a *Halieuticii* lui Ovidiu, care atesta pe deplin extraordinara abilitate a Profesorului în tălmăcirile din latină. Profesorul a tradus mai multe ode, dar niciuna nu a fost

[80] Traducere semnată împreună cu Victoria Grigorescu şi publicată în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza» din Iaşi", Serie nouă, Secţiunea III, (Ştiinţe Sociale), c. Limbă şi literatură, tomul XII, 1966, fasc. 1, p. 63–70.

[81] Publicat în „Ialul literar", Iaşi, anul XVI, nr. 5/mai 1965, p. 69–78.

[82] Articol apărut în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza» din Iaşi", Serie nouă, Secţiunea III, Ştiinţe sociale, c. Limbă şi literatură, tomul XII, 1966, fasc. 1, p. 57–61.

[83] Publicat în „Revue roumaine de linguistique", Bucureşti, tomul IX, nr. 4/1964, p. 461–468.

[84] Vezi Universitatea „Al. I. Cuza", Iaşi, Serviciul resurse umane, dosar de personal *Ştefan Cuciureanu*, nepaginat.

[85] Este posibil ca Şt. Cuciureanu să fi evitat să semneze cu numele său această traducere din motive de securitate personală, ştiind că Vincenzo De Ruvo era ţinut sub observaţie de către serviciile secrete române.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

publicată, rămânând în manuscris. Pe acelea pe care le-am putut recupera, le-am publicat noi[86]: *Lui Augustus* (I, 2), *Lui Vergiliu* (*Navei lui Virgiliu în drum spre Atena;* I, 3), *Zeiţei Fortuna* (I, 35), *Unui arbore* (II, 13) şi *Coruptului veac* (III, 6). Poate că o explicaţie a acestui fapt se poate citi, printre rânduri, pe o însemnare făcută pe verso-ul manuscrisului traducerii odei *Navei lui Virgilius*, şi anume: „M-a pârât Editurii Univers. Mi-au cerut probe", fără a indica vreo persoană. Mâhnirea magistrului a fost evidentă şi traducerile trimise ca probă nu au mai fost finisate, deşi ar fi putut să le publice oricând în revistele literare ieşene.

Asupra măiestriei sale ca traducător s-au pronunţat mai tinerii săi colaboratori Eleonora Cărcăleanu şi Traian Diaconescu. Vorbind despre traducerile din Leopardi, Eleonora Cărcăleanu scrie: „Cele două sonete traduse de Şt. Cuciureanu, într-o limbă elegantă şi viguroasă totodată, sunt un model de ceea ce se poate numi o tălmăcire clasică. Îndeletnicindu-se mai multă vreme cu versul (a tradus din Horaţiu, Ovidiu ş.a.), profesorul ieşean, el însuşi poet distins, realizează două tălmăciri care ţin în echilibru perfect atât ideea, cât şi fluiditatea versurilor tinereşti leopardiene. De altfel, traducerea lui nu este o juxtă poetică, nici prelucrare. Este o interpretare. Acolo unde s-ar părea că a ieşit sau chiar s-a abătut de la text, a făcut-o tot pentru a rămâne legat de lanţul de aur al sonetului, pe care s-a străduit să nu-l rupă, ci, dimpotrivă, să-l facă să răsune în româneşte cât mai în cadenţa originalului, precum în *Moartea lui Hector*:

Original:

Fermati, duce, non ti basta? ah mira
Come a te s'avvicina Achille il forte,
Che gran furore, e insiem vendetta spira,
E inferocito anela alla tua morte.
Ettor non m'ode, e alla battaglia aspira;
Ah che quivi l'attende iniqua sorte!
Ei vibra il ferro: quegli si raggira,
E schiva il colpo colle braccia accorte.
Drizza poi l'asta sfolgorante luce;
Fermano il corso per mestizia i fiumi;
Già vola il crudo acciar... fermati, o truce.
Torcon lo sguardo innorridito i Numi;
Il colpo arrivò già; cadde il gran duce,
Cadde l'Eroe di Troja, e chiuse i lumi.

Traducere:

Curmă-ţi avântul, falnice Hector, priveşte:
Ca viforul vine viteazul Ahile!

[86] Vezi vol. IV al ediţiei noastre.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

Nimica nu cată, răzbunare voieşte,
Sterp să te lase de scumpele-ţi zile.

Ci Hector nu mă aude. El lupta râvneşte.
Vai! Cum îl aşteaptă amarnic destinul!
Lancea înalţă. Ea zboară, dar o fereşte
Îndată, cu pavăza-i tare, hainul.

Iată! acum braţul ridică, Ahile
Fulgeră-n aer scânteietoare o undă.
Apele stau, cuprinse de jale profundă.

Înşişi Nemuritorii izbirea cea cruntă
Nu vor să vadă. Prăvale-se Hector:
Noapte i se aşterne-n privire, afundă.

Aflâdu-ne în faţa unei interpretări perfecte, contribuţia traducătorului devine un remarcabil act de creaţie"[87].

Analizând tălmăcirile lui Cuciureanu din opera lui Horaţiu, Traian Diaconescu remarcă faptul că în literatura română sunt traduceri reproductive, care cultivă iluzia identităţii semantice şi formale cu originalul, şi traduceri interpretative, care propun echivalenţe funcţionale ale substanţei şi ale expresiei poetice a textului tradus. „Magistrul Ştefan Cuciureanu, afirmă Traian Diaconescu, era un cumulard – filolog de elită, poet autentic, truditor discret întru desăvârşire. În clipe providenţiale, un făurar cu fruntea aburită de har şi de munca de finisare. Putea, desigur, să echivaleze textul horaţian prin forme poetice moderne – strofe, rime, asonanţe –, cum făcuseră alţi traducători, ca D. C. Olănescu, N. I. Herescu, Petru Stati, sau să propună versiuni în metru original, cum traduseseră M. Eminescu sau C. I. Niculescu. Nu adoptă însă nici formele clasice româneşti şi nici formele metrice antice, întrucât şi unele şi altele l-ar fi obligat să se depărteze de original sau de receptor. Rima modernă, inexistentă în originalul latin, l-ar fi silit la redundanţe artificiale, iar metrul antic – safic, alcaic, asclepiad – era străin şi necunoscut cititorului român. Traducătorul Şt. Cuciureanu propune versiuni interpretative, nu reproductive, care poartă pecete novatoare, năzuind să înalţe traducerea «iuxtă» în văzduh poetic. Virtuţile acestor traduceri fruste şi muzicale cresc dintr-un ritm poetic nou, altul decât cel horaţian, din expresivitatea lexicală, din topica artistică, din şocul combinării arhaismelor cu neologisme, toate iluminate de un condei inconfundabil.

Era firesc să fie aşa, căci magistrul era poet autentic, publicase în tinereţe două plachete de versuri, cutezătoare prin gândirea şi dicţia lor modernă. Magistrul

[87] Eleonora Cărcăleanu. *Leopardi în România*. Bucureşti, Editura „Minerva", 1983, p. 37–39.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

Şt. Cuciureanu nu era un imitator al unor forme revolute şi niciun improvizator detaşat de originalul latin, ci un restaurator cu harul şi conştiinţa unui orfevrier. Versiunile sale, fidele mesajului horaţian, au propus, în schimbul claviaturii originalului latin, imposibil de reprodus, echivalări compensatorii bazate pe un ritm şi o măsură adecvate receptorului modern. Căci ritmul este, în ultimă instanţă, coloana vertebrală a poeziei mari de totdeauna"[88].

Trebuie totuşi spus că traducerea *Elegiei a zecea* (*Principelui Despot. Despre biblioteca şi şcoala întemeiată*) a lui Sommer, este realizată în hexametri.

Revenind la zona romanisticii, este de remarcat studiul *Termeni romanici pentru gestul „figa"*[89], publicat în 1947 şi care constituie un veritabil model în ceea ce priveşte acribia cercetării unui subiect de această natură.

Plecând de la *Divina commedia* a lui Dante, unde unul dintre osândiţii pentru tâlhărie, pistoiezul Vanni Fucci, înfruntă pe Creator cu un gest de sfidare, îi arătă „figa", strigându-i: „Togli, Dio, ch'a te le squadro!", Ştefan Cuciureanu urmăreşte semnificaţia gestului şi originea cuvântului *figa* prin cultura europeană, ajungând în spaţiul românesc şi făcând, în final, trimitere chiar la cel bucovinean, natal, unde gestul şi semnificaţia sa sunt frecventate şi astăzi. Comparând mai multe ediţii ale *Divinei commedia*, constată că, în explicarea gestului, acestea trimit la cronica lui Giovanni Villani, în care se povesteşte că în citadela Carmignano, pierdută de pistoiezi în lupta din 1228 cu florentinii, „era un turn înalt de şaptezeci de coţi şi pe el, două braţe de marmoră cari făceau cu pumnul întins fîche oraşului Florenţa". Termenul este verificat în multe lucrări lexicografice, dar şi în unele speciale, cum este *Il linguaggio del gesto* a lui G. Cocchiara. Termenul se regăseşte în limbile italiană (în diferite dialecte), franceză, provensală, portugheză, spaniolă, catalană. Discutând frecvenţa termenului în limba română, Cuciureanu consideră că acesta ar trebui pus în legătură cu *cigă*, întâlnit de Iorgu Iordan, şi cu *cexina* şi *măxina*, asupra cărora s-a pronunţat Al. Graur.

Stăpânirea la perfecţie a limbii latine i-a permis lămurirea a nu puţine probleme controversate. Exemple edificatoare în acest sens sunt discutarea vestitei cimilituri veroneze *Boves se pareba / e albo versorio teneba / alba pratalia areba / e negro semen semineba*, în articolul *Indovinello veronesse „se pareba boves"*, căreia îi găseşte corespondent în paremiologia italiană: *Il campo bianco / Nera la semente / Tre buoi lavorano / E due non fanno niente*, care aminteşte de corespondentul românesc *Câmpul alb, oile negre, / Cin-le vede nu le crede, / Cin-le paşte le cunoaşte.*

Dovada peremtorie a uşurinţei cu care foloseşte limba latină ca instrument de lucru în lămurirea problemelor de limbă italiană medievală, frecvent latinizată, şi a diferenţelor dialectale cuprinse în *Summa de aritmetica, geometria, proportioni et*

[88] Traian Diaconescu, *Ştefan Cuciureanu – exeget şi traducător din limba latină*, în „Convorbiri literare", Iaşi, nr. 8 (188)/august 2011, p. 120.

[89] Studiul a fost prezentat în cadrul şedinţei de lucru a Institutului de Filologie Română din Iaşi, în data de 31 martie 1949.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

proportionalità a lui Luca Paciolo, publicat în Veneția, în 1494 (care cuprinde și *Tractatus de computis et scripturis*), precum și a descifrării textului scris în *vernacula*, adică în graiul popular, este făcută cu ocazia realizării acestei dificile traduceri. În studiul[90] dedicat acestei opere, Cuciureanu scrie: „A trata acest material în mod corespunzător înseamnă a alcătui o lucrare în sine de filologie, pentru care multele fapte de lexic, semantică, fonetică, morfologie și sintaxă (aceasta mai puțin) ar reclama consultarea unei întregi literaturi de specialitate, inclusiv texte italiene *ab origine* până la Paciolo (și chiar după). Aceasta ar însemna să elaborăm, pe temeiul *Tratatului* de contabilitate al lui Fra Luca, o istorie a limbii italiene până la începutul Cinquecentului, ceea ce, având în vedere scopul acestor note, nu este cazul să se întreprindă".

În aceeași tematică a romanisticii trebuie amintit articolul *Construcțiile ipotetice în dialectele italiene meridionale*, în care, plecând de la interesul pe care îl semnala G. Bertoni asupra diverselor construcții ipotetice în dialectele italiene din grupa centro-meridională, Cuciureanu face o trecere în revistă a realităților dialectale observate în teren de Gerhard Rohlfs în *Dizionario Dialettale delle tre Calabrie, con note etimologhice e un'introduzione sulla storia dei dialetti calabresi* și M. Filzi în *Sintassi dei dialetti italiani*, constatând o situație identică și în franceza veche, semnalată de F. Brunot în *Précis de grammaire historique de la langue française*.

Un număr mare de articole și studii se referă la penetrarea neologismului în limba română, Cuciureanu aplecându-se, cu mare atenție, asupra italienismului care a marcat evoluția limbii române în deceniile III–V ale secolului al XIX-lea. Se știe că, în jurul anului 1800, limba română se afla sub o serie de influențe care se exercitau diferit asupra ei. În Muntenia și Moldova ea se afla sub influență neogreacă și rusă, pe când Transilvania sta sub influența limbilor latină, germană și maghiară. Prin filieră rusă, germană, maghiară și mai puțin neogreacă, pătrund acum în limba română și unii termeni de origine latină și romanică[91]. Spre sfârșitul veacului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în cultura română se manifestă tot mai pregnant influența italiană: „Aproape concominent cu influențele menționate mai sus (latină, neogreacă, rusă, germană și maghiară), dar în proporții mult mai reduse asupra limbii române se exercită și influența italiană. În Transilvania ea se constată la unii cărturari ca Șincai, Maior, Budai-Deleanu, S. Korosi (Crișan) și alții, dar nu se poate dezvolta din cauză că se pierde în latinism. În Țara Românească și Moldova însă, după ce se manifestă sporadic la Ienăchiță Văcărescu, Amfilohie Hotiniul, Gh. Asachi și alții, influența italiană cunoaște o scurtă epocă de înflorire prin Eliade Rădulescu și colaboratorii săi dintre 1840 și 1860"[92].

[90] Sudiul a fos publicat în Luca Paciolo, *Tratat de contabilitate în partidă dublă*, Iași, Editura „Junimea", 1981, p. 60–73.

[91] Vezi N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, București, 1962, p. 114.

[92] *Ibidem*, p. 115.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

Sub denumirea de „curent italienist", istoricii limbii şi literaturii române recunosc o mişcare de scurtă durată, începută de I. Eliade Rădulescu la jumătatea secolului al XIX-lea şi care, din punct de vedere lingvistic, tindea să renoveze limba română literară, substituind cuvintele slave şi de alte origini decât latino-romanică prin cuvinte italieneşti. Cuciureanu afirmă că italienismul lui Eliade şi Asachi reprezintă momentul culminant al orientării literaturii noastre şi nu numai al acesteia, spre Italia, însă „curentul", întrucât poate fi numit astfel, îşi are precursori: „Fără îndoială, soluţia italienistă a lui Eliade trebuie considerată, înainte de orice altă semnificaţie, ca o variantă, dezvoltată în Muntenia, a intenţiei şi practicii latiniste a Şcolii Ardelene. Pornind chiar numai de la aceasta, lui Eliade i se ofereau acele date pe care, ulterior, le va duce pe plan lingvistic, aşa cum a făcut, până la exagerare"[93].

Pe linia cercetării italienismului, trebuie amintite aici titluri precum: *Limba traducerilor lui A. N. Pîcleanu*, *Un exemplar al „Lexiconului de la Buda" adnotat de I. C. Magni*, *Italienisme la Petru Maior*, *Italienisme la I. D. Negulici*, *Analogii cu italiana la T. Cipariu*, *Fonti teoretiche e practica italianizante di Petru Maior*, *Observaţii asupra limbii şi stilului „Pravilei comerţiale"*. În aceste minuţioase analize aplicate la opere diverse apărute în epoca menţionată, Ştefan Cuciureanu inventariază şi discută pe larg italienismele, dar şi neologismele de origine romanică, o atenţie deosebită acordând şi calcurilor lingvistice.

În studiul *Din istoricul terminologiei româneşti privitoare la pictură*, el face o analiză diacronică a evoluţiei lexicului utilizat în acest domeniu, plecând de la *Crestomaticul românesc* al lui Teodor Racoce, *Însemnare a călătoriei mele (1824–1826)* a lui Dinicu Golescu, *Extract din jurnalul călătorului moldovan,* publicat de Gh. Asachi, *Elemente de deseniu şi de arhitectură* a lui Carol Valştain şi *Repede aruncătură de ochi asupra limbii şi începutului rumânilor* a lui Eliade Rădulescu, trecând şi prin scrieri ale lui Anton Pann, I. D. Negulici şi T. Stamate.

Un model a ceea ce reprezintă analiza lingvistică a unei lucrări este studiul *Gramatica latină a lui T. Cipariu.* Mai întâi a fost discutată terminologia gramaticală, sub aspectul ei latin, utilizată în lucrare, constatând că Cipariu a abandonat soluţia „românizării" acesteia, tehnică pe care o utilizase Şincai în *Prima principia latinae grammaticae* şi a pus în evidenţă substitutele româneşti, influenţa limbii italiene, termenii şi expresiile de provenienţe diferite, dar şi aspecte ale lexicului nespecific, mai ales latinismele.

Constatând lipsa unui instrument de lucru util în învăţarea limbii italiene, a redactat şi publicat o interesantă gramatică a limbii italiene, pentru cursanţii cuprinşi în programul Universităţii Populare „Solidaritatea", de la Râmnicu Vâlcea, unde a ţinut un curs de limba italiană pentru începători, la recomandarea Institutului de Cultură Italiană din România. *Gramatica limbii italiene* a apărut în

[93] Ştefan Cuciureanu, *Italienisme la Petru Maior*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice". Filologie, Iaşi, anul X, fasc. 2. 1959. p. 53.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

anul 1941, cu *O lămurire*, în care precizează că „nu este aceasta o gramatică amănunțită a limbii italiene, ci o sinteză gramaticală, mai mult teoretică. Un mănunchi de reguli, însoțite de exemple. Un compendiu. Deci o carte elementară [...] Am urmărit prin acest lucru de proporții modeste un singur scop: să prezint, după mijloacele mele, un instrument *mai mult* pentru dobândirea acelei nepieritoare comori de gând și simțire care este măiastra limbă *del bel paese là dove il sì suona* (a frumoasei țări acolo unde *si* (da) se aude)"[94].

Gramatica italiană a lui Cuciureanu era a doua semnată de un autor român, după cea a lui Corneliu Th. Codrescu, apărută în 1907, altele două fiind publicate, în ordine cronologică, de către C. Perussi, în 1938, și E. Loretti, în 1939, iar în 1940, apăreau *Primele elemente de limbă italiană* a lui Oreste Marciapiedi. Asupra gramaticii lui Cuciureanu s-a pronunțat Petre Ciureanu, în „Convorbiri literare" (nr. 7/1941).

Teza de doctorat, *Pier Emilio Bosi e la letteratura romena*, se găsește într-un singur exemplar la Biblioteca „Alexandrina" a Facultății de Litere a Universității din Roma, sub cota Tesi 1938/18. Exemplarul pe care l-a avut profesorul în țară i-a fost furat, într-o iarnă, prin 1957, odată cu o pereche de mănuși îmblănite, pe care le primise în dar de la fratele său Onesim, care se întorsese dintr-o vizită în Bulgaria, mănuși ce au făcut cu ochiul hoțului. Din păcate, acest exemplar al tezei nu a mai fost recuperat niciodată[95].

Teza este structurată în 16 părți: 1. *Introducere*; 2. *Viața și opera lui Pier Emilio Bosi*; 3. *Pier Emilio Bosi – poet*; 4. *Apropo de „Spade azzurre", o vizită la Giosue Carducci*; 5. *Scrisori ale unor literați*; 6. *O importantă scrisoare a lui Giovanni Pascoli*; 7. *Colaborarea sa la „Nuova rassegna di litterature moderne" di Firenze (1905–1908)*; 8. *Italia și România (Conferința de la București, 1900)*; 9. *Florile românești – Mici studii critice. Biografie. Traduceri în versuri și în proză*; 10. *Proiectata gramatică românească*; 11. *Tentative de introducere a învățământului românesc la Institutul Oriental din Neapole*; 12. *Mărturii contemporane referitoare la interesul pe care opera lui Bosi l-a trezit pentru România în Italia*; 13. *Corespondența sa cu românii*; 14. *Radu D. Rosetti*; 15. *Pier Emilio Bosi, traducător din Mihai Eminescu*; 16. *Lista cărților românești referitoare la România în posesia lui Bosi.*

Lucrarea este bazată pe materiale publicate, în special, în revista fiorentină „Nuova rassegna di letterature moderne" mai ales de către Pier Emilio Bosi, dar și

[94] Ștefan Cuciureanu, *Gramatica limbii italiene*, București, Cugetarea-Georgescu Delafras, 1941, p. 7.

[95] Despre teza de doctorat, scrie Dumitru Nica în *Cea dintâi prezentare a lui Eminescu în Italia*, articol apărut în „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza» din Iași" (Serie nouă), Secțiunea III, e. Lingvistică, tomul LI, 2005, *Studia linguistica et philologica in honorem Constantin Frâncu*, p. 323–325; Ion Barbu, *Eminescu și Leopardi – mucenici ai neamurilor lor*, în „Făclia", Cluj-Napoca, 21 ianuarie 2009, în „Destine literare", Revistă lunară de cultură editată de Asociația canadiană a Scriitorilor Români, anul II, nr. 1 (3), 2009, p. 24, articol introdus, cu același titlu, în volumul *Italia, pământul de acasă*, Râmnicu-Vâlcea, Editura „Conphys", 2010.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

pe unele date inedite referitoare la opera de ilustrare în Italia a literaturii române. Trecând în revistă pe marii filoromâni italieni, pe Marco Antonio Canini, primul traducător din Eminescu în italiană, pe care N. Iorga îl considera ca fiind „unul dintre cei mai bizari reprezentanţi ai *risorgimento*-lui italian în străinătate", pe Giovenale Vegezzi Ruscalla[96], traducătorul *Horei Unirii* a lui V. Alecsandri, cinci strofe din aceasta fiind publicate, în 1866, în revista „Familia" a lui Iosif Vulcan, pe Angelo de Gubernatis, cel care a fost primul care l-a introdus pe Eminescu într-un dicţionar, *Dictionnaire international des écrivains du jour* (Florenţa, 1888), Ştefan Cuciureanu îl consideră pe Pier Emilio Bosi „unul dintre cei mai importanţi admiratori pe care România i-a avut vreodată în afara graniţelor sale".

Pier Emilio Bosi este romagnol, s-a născut la Faenza, în 1864, şi a murit la Salerno, în 1934. A îmbrăţişat cariera militară, ajungând colonel de bersaglieri (vânători de munte). A fost un om de o cultură vastă, vorbea curent limbile spaniolă, portugheză, franceză, provensală, română, engleză, germană şi rusă.

În anul 1901, la 27 noiembrie, ţine la Ateneul din Bucureşti conferinţa *Italia e Romania*, pe care a publicat-o, un an mai târziu, la Napoli (Enrico, 1902). După conferinţă a fost prezentat reginei Elisabeta, rămânând un sincer admirator al acesteia.

Volumul său de versuri cel mai cunoscut este *Spade azzurre*, apărut la Roma, în 1897, despre care Giosuè Carducci afirma că a găsit în el „lucruri frumoase şi foarte nobile şi care mi-au dat mare plăcere". Din versurile sale, au tradus în limba română Nicolae Ţincu şi Smaranda Gheorghiu, poetă pe care Veronica Micle a numit-o Maica Smara, fiind cunoscută sub numele de Smara.

Cuciureanu pune în evidenţă eforturile lui Pier Emilio Bosi în difuzarea literaturii române în Italia, mai ales cât timp a fost redactor pentru secţiunea română la „Nuova rassegna di letterature moderne". Aici a publicat, începând cu decembrie 1905 şi până în 1908, diverse studii şi articole referitoare la operele unor scriitori români, scriind adesea şi despre alte personalităţi ale culturii noastre. Este primul autor care face o prezentare asupra fenomenului literar românesc într-un articol, *Literatura română modernă*, dovedind o „bună orientare", fără a avea la dispoziţie scrieri anterioare, în Italia.

În toţi anii cât a răspuns de partea română în amintita redacţie, Bosi s-a oprit asupra unui număr mare de autori români. Pe lângă cele „trei nume care sunt stele", Alecsandri, Eminescu, Bolintineanu, s-a aplecat cu atenţie asupra lui G. Tocilescu,

[96] Giovenale Vegezzi-Ruscalla a fost primul străin care a ţinut un curs de limbă, literatură şi istorie română la o instituţie de învăţământ superior din afara României, la Universitatea din Torino, începând cu anul 1863. Universitatea din Torino a fost prima universitate din lume la care s-a înfiinţat o catedră de studiu sistematic al limbii române: „Facultatea de Litere se mândreşte, în domeniul limbilor străine, cu o interesantă prioritate, aceea de a fi deschis, în 1863, un curs de limbă, literatură şi istorie română, primul care a depăşit graniţele nazionale. L-a ţinut G. Vegezzi-Ruscalla, pe care contele Cavour l-a însărcinat în relaţiile diplomatice cu România". Vezi *I due volti del sapere: centocinquant'anni delle Facoltà di Scienze e di Lettere a Torino*, Torino, Università degli Studi di Torino – Museo Regionale di Scienze Naturali, 1999, p. 84.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

A. D. Xenopol, T. Maiorescu, D. Sturza, C. Dobrogeanu-Gherea, dar şi asupra unor literaţi în viaţă, precum Vlahuţă (pe care îl consideră continuatorul lui Eminescu şi Maupassant), Macedonski, Coşbuc, Haralamb Lecca, apreciat atât ca poet cât şi ca dramaturg, Radu Rosetti, „spirit bizar şi epigramatic", Duiliu Zamfirescu, „prozator puternic", Caragiale, un dramaturg „altissimo", Delavrancea, un „om politic şi prozator de primă clasă", apoi asupra altor autori: Cincinat Pavelescu, „un poet extrem de fin", Dimitrie Nanu, Şt. O. Iosif, Artur Stavri, Lucrezzia Karr, Mărioara Ventura, Mircea Demetriadi, Nicolae Rădulescu-Niger, G. Bengescu-Dabija, M. Sadoveanu, „autor de nuvele criticate în aceste zile din punct de vedere moral", B. Branisteanu, Emilio Fagure şi alţii. Nu sunt uitate Sofia Nădejde, Smara, Elena Văcărescu şi Carmen Sylva.

Cititorii revistei au putut întâlni în paginile acesteia pe B. P. Hasdeu, V. A. Urechia, Constantin Istrati, Nestor Urechia, G. G. Antonescu, C. Mille, O. Goga, N. Mihăescu-Nigrim, N. Grigorescu şi alţii.

Bosi a făcut şi o serie de traduceri din Andrei Mureşanu, Haralambie Lecca, Radu D. Rosetti, Cincinat Pavelescu, Petre Dulfu, Nicolae Iorga, Elena Văcărescu, O. Carp (George Proca).

Merite deosebite are Bosi în popularizarea creaţiei eminesciene, din care a tradus patru poezii: *Venere şi Madonă*, *Singurătate*, *Veneţia*, *Şi dacă...* Asupra acestor traduceri s-a aplecat Cuciureanu cu deosebitu-i simţ poetic, analizându-le cu o remarcabilă acribie filologică, alocând un întreg capitol din lucrare acestui aspect.

Pier Emilio Bosi realizează şi o importantă prezentare a operei lui Eminescu în Italia, care venea după puţinele date reţinute despre poetul nostru în dicţionarul lui Gubernatis. Pentru biograful italian, Eminescu este „astăzi poetul cel mai preţuit, cel mai studiat de tinerimea atrasă totdeauna de poeţii durerii, de poeţii care au lăsat în versurile lor fărâme de suflet şi lacrimi nestinse". Bosi reţine „efortul uriaş al acestui poet", pe care, cu multă afecţiune, îl numeşte „il povero Eminescu" (bietul, săracul Eminescu), constatând că a reuşit „să înalţe ziaristica românească la o înălţime şi la o noblete de formă nici măcar încercate mai înainte".

Cuciureanu subliniază faptul că Bosi este tributar lui Titu Maiorescu, în informaţie şi prezentare, şi pune în evidenţă paralela pe care o face acesta între Eminescu şi Leopardi.

Iată şi convingerea lui Bosi cu privire la demersul său: „Puţină importanţă are ordinea, când există doar dorinţa de a face cunoscut, prin câteva *flori* suave ale poeziei, nume mai de seamă ale unui popor, care, fără dubii, va continua ascensiunea sa ideală în civilizaţia umană şi va găsi, şi în Italia, învăţaţi recunoscuţi, ca în alte vremuri, şi cu mijloace disponibile, altele decât cele atât de puţine, pe care le-a avut autorul acestei culegeri".

Activitatea lui Bosi, în ceea ce priveşte limba şi cultura română, înregistrează încă trei importante direcţii. Reţinem, mai întâi, că a gândit un proiect de înfiinţare a unei catedre pentru studiul limbii române, „bella lingua di Heliade e

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

di Eminesco", la Institutul Oriental din Neapole, adresânsu-se, în acest scop, Ministrului Instrucțiunii de la Roma.

Un al doilea proiect important a fost tipărirea unei gramatici româneşti pentru italieni, ştiind că cea pe care o tipărise Romeo Lovera, în 1892, nu satisfăcea necesitățile momentului, plecând şi de la desele reforme ortografice care avuseseră loc între timp în România. Cuciureanu analizează, pe larg, capitol cu capitol, manuscrisul gramaticii lui Bosi. Dacă aceasta s-ar fi publicat, ar fi reprezentat „un pas înainte pentru cunoaşterea limbii noastre în Italia, ar fi răspuns la multe semne de întrebare rămase în gramatica lui Lovera, [...] şi ar fi fost un nou titlu de merit al acestui mare filoromân".

Cea de-a treia intenție, anunțată în nr. 7–8/1907 al revistei fiorentine „Nuova rassegna di letterature moderne", cum că va publica o antologie biografico-literară a literaturii române, a fost materializată în manuscrisul *Fiori Rumeni*, din care s-a tipărit o parte (până la pagina 192) în 500 de exemplare, toate pierdute în timpul războiului, mai puțin unul, care a ajuns în mâinile autorului. Celelalte pagini, de la 192 la 450, nu au mai putut fi găsite, iar Bosi nu a mai refăcut munca după război. Este suficient pentru a ne da seama de efortul autorului doar din înşiruirea capitolelor ce sunt cuprinse în aceste 192 de pagini: *Edgar Quinet şi limba română*, *Vasile Alecsandri*, *Mihail Eminescu*, *Dimitrie Bolintineanu*, *Constantin Istrati*, *Grigore Tocilescu*, *Andrei Mureşianu*, *Haralamb Gheorghe Lecca*, *Radu D. Rosetti*, *Cincinat Pavelescu*, *Petre Dulfu*, *O scurtă scrisoare inedită a lui G. Carducci*, unde se face referire la români, *Generalul Averescu*, *Nicolae Iorga*, *Carmen Sylva*, *O glorie românească (Hasdeu)*, *Profiluri de regine* (regina Margherita de Savoia şi regina Elisabeta de Romania), *Bucureşti – Elena Văcărescu şi literatura română*, *Războiul*, *Ei trecură*, *Flautul verde*, *Vasile A. Urechia* şi *C. A. Rosetti*. Aproape toți autorii aveau datele biografice şi traduceri din operele lor.

Dacă această carte ar fi fost publicată, ne-ar fi făcut un mare serviciu în timpul în care „literatura noastră era aşa de rău cunoscută", apreciază Cuciureanu.

Activitatea lui Pier Emilio Bosi nu a fost întotdeauna înțeleasă la justa ei valoare, fiind criticată, fără menajamente, aşa cum a făcut-o Gheorghe din Moldova (Gheorghe Kernbach), care, sub pseudonimul Victor C. Rareş, a publicat articolul *Cum ne cunosc străinii. Metoda de observare cu ilustrări pe text* în „Viața românească", Bucureşti, anul I, vol. II, nr. 5/(iulie) 1906, p. 217–226, în care i se imputa acestuia modul în care apreciase valoarea unor autori contemporani, în speță Constantin Mille, cu care „începe şi se sfârşeşte galeria «scriitorilor de valoare mare şi nediscutabilă»", Emil D. Fagure, Smara, Elena Văcărescu, Agata Paleologu, H. Lecca, Constanța Hodoş, Cincinat Pavelescu etc. Sunt criticate traducerile din Radu Rosetti, Carmen Sylva, apoi „o fabulă fără sare, de Cornelio, un foarte drăguț scriitor de la «Universul»", şi poezia lui Eminescu *Şi dacă ramuri...*, „bine pricepută, dar redată cu umpluturi prea multe, aşa că numai pe departe poate aminti prețiosul original".

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)

La nedreptul atac, Pier Emilio Bosi răspunde printr-o scrisoare deschisă publicată în „Nuova rassegna di letterature moderne", nr. 9–10/1906, *Polemica letteraria*, sub forma unei scrisori, trimisă lui C. Mille şi apărută, în limba română, în „Adevărul", din 12 septembrie 1906. Bosi demontează acuzaţiile injuste, „în mod eficace cu mult bun simţ şi spirit", se afirmă în teză.

Opera lui Ştefan Cuciureanu, în totalitatea ei, trebuie considerată critic, în perspectivă istorică, ţinând cont de stările de lucruri ale epocilor pe care le-a străbătut şi când a scris şi tipărit unele articole. Fără a-l putea apropia de o anumită orientare politică, prezentările *Generale Ion Antonescu, capo dello stato e presidente del Consiglio dei Ministri:* ***Per la realizzazione della Romania legionaria. Proclamazioni, discorsi, avviamenti***, şi *Horia Sima, Comandante del Movimento Legionario e vicepresidente del Consiglio dei Ministri:* ***I rapporti romeno-ungheresi. Il discorso pronunziato alle 9 ottobre 1940 a Braşov***, sugerează un om ancorat în realităţile momentului istoric, după cum, mai târziu, în ton cu „cerinţele" epocii proletcultiste, a scris articolul *I. V. Stalin şi problemele limbii.* Nu acelaşi lucru se poate spune despre faptul că a recenzat volumul *La malul apei*, care însumează 56 de povestiri pescăreşti, scrise de 36 de autori sovietici, ştiut fiind faptul că era un pasionat al sportului cu undiţa.

Cu privire la scriitură, multe dintre textele semnate de Cuciureanu sunt „îmbibate" cu un aer poetic aparte, aşa cum se poate constata în *Cartea în vers a poporului român* şi multe altele. Dăruit cu har literar, el mânuieşte cu mare uşurinţă cuvântul creator de atmosferă: „*pripasul* din urmă", „cu multă *doxă* vieneză", „căile *lepădării* erorii", „de o *miteţă* ... poetică", „îl cuprinde *neogoiul*", dar şi *ogoiul*, *au plinit*, *singurită* „singulară", *osebire* „deosebire", *a oblici*, *protivnice*, „soarta *inimică*", „duhului *nost*", *desemn* „desen", *origina* „originea", „*maştera* Florenţă", *abstruze*, *corciul*, *descrisul* „descrierea", *mirosnă* „mireasmă", *necum* etc.

Foarte interesant este şi faptul că, dintr-o necesitate neologică, Ştefan Cuciureanu face apel cu multă dezinvoltură la italienism, aşa cum făcuseră, cu un secol înaintea sa, reprezentanţii curentului italienist, iniţiat de I. Eliade Rădulescu, şi asupra operelor cărora s-a aplecat cu acribie. La Cuciureanu, se întâlnesc următorii termeni: *atinente* (it. *attinente*), *agrestă* (it. *agreste*), *aquarela* (it. *aquarello*), *pervade* şi *pervadenţă* (it. *pervadere*), *cipreşilor* (it. *cipreso*), *disgregat* (it. *disgregare*), *valutare* (it. *valutare*), *inconcluziune* (it. *inconcluso*), *idoneitatea* (it. *idoneità*), *leţios* (it. *lezioso*), *silenţia* (it. *silenzio*), *secolii* (it. *secolo*), *deturpă* (it. *deturpare*), *verecundia* (it. *verecondia*, lat. *Verecundia*, *ae*), *se ilude* (it. *illudere*), *cronisti* (it. *cronista*), *odierne* (it. *odierno*), *mestiţia* (it. *mestizia*), *iruent* (it. *irruente*), *imbele* (it. *imbelle*), *a tretia* (it. *tretiare*), *Omer* (it. *Homer*), la care vom putea adăuga pe *novelistul* (it. *novelista*) şi *tradizionale.*

Fără a fi supărătoare, aceste lexeme dau o culoare aparte textului.

BDD-A32602 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:08 UTC)